زەکاتی

ماڵی بازرگانی

[کردي – کوردی – kurdish]

نوسيني
احسان برهان الدين
(ابو محمد)

چاپی : یەکەم

١٤٢٢ کۆچی ٢٠٠١ زاینی

١٤٣٠کۆچی - ٢٠٠٩ زاینی

islamhouse.com

(زكاة عروض التجارة)

« باللغة الكوردية »

إعداد: إحسان برهان الدين

مراجعة: بشتيوان صابر عزيز

١٤٣٠ - ٢٠٠٩
islamhouse.com

زەکاتی ماڵی بازرگانی

بسم الله الرحمن الرحيم

پێشەکی

إن الحمد لله نحمده ونستعينه ونستغفره ونعوذ بالله من شرور انفسنا ومن سيئات اعمالنا من يهده الله فلا مضل له ومن يضلل فلا هادي له وأشهد الا اله الا الله وحده لا شريك له وأشهد أن محمدا عبده ورسوله .

(يا ايها الذين أمنوا اتقوا الله حق تقاته ولا تموتن الا وانتم موسلمون) ال عمران (١٠٢)

(ياايها الناس اتقوا ربكم الذي خلقكم من نفس واحدة وخلق منها زوجها وبث منهما رجالا كثيرا ونساء واتقوا الله الذي تساءلون به والارحام ان الله كان عليكم رقيبا) نساء (١)

(ياايها الذين أمنوا اتقوا الله وقولوا قولا سديدا يصلح لكم اعمالكم ويغفر لكم ذنوبكم ومن يطع الله ورسوله فقد فاز فوزا عظيما) الاحزاب: ٧٠ ـ ٧١ (١)

اما بعد /

زەکات مافی خوایە لە ماڵ وساماندا بۆ شایستەکانی ودووەمین پایەی سەرەکی ئیسلامیشە دوای نوێژ لە چوار فەرزەکانی ئیسلام. لە (٨٢)

---

(١) ئەمە (خطبة الحاجة) یە کە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) فێری هاوەڵەکانی دەکرد (ابن ماجة) ١/٦٠٩ ـ ٦١٠ و(احمد) ٥/ ٢٧٢ ئەم فەرموودەیان گێڕاوەتەوە، هەروەها بەشێکی لە (صحيح مسلم ٦/١٥٧ بەڕاڤە کردنی (النووی) یەوە هاتووە .

ئایەتدا هاوشان لەگەڵ نوێژدا باسکراوە لە قورئاندا.

ئەو کۆمەڵەش کە بەشداری درود وپشتیوانی وچاودێری خوایە، دەبێت یەکێ لە سیفەتەکانیان دەرکردنی زەکات بێت، وەکو خوای گەورە دەفەرمووێت: (والمؤمنون والمؤمنات بعضهم اولياء بعض يأمرون بالمعروف وينهون عن المنكر ويقيمون الصلاة ويؤتون الزكاة ويطيعون الله ورسوله اولئك يرحمهم الله) التوبة ٧١ ـ واتە: ئیمانداران لە نێوان خۆیاندا پشتیوانی یەکتری دەکەن، فەرمان بە چاکە دەکەن ونەهی لە خراپە دەکەن ونوێژەکانیان بە دروستی ئەنجام دەدەن وزەکاتی ماڵەکانیان دەردەهێنن، ئەوانە خوای گەورە درودی خۆی دەڕژێنێتە سەریاندا.

لەبەرانبەر ئەمەیشدا، خوای گەورە هەڕەشە دەکات لەوانەی چاوچنۆکی دەکەن لەدەرهێنانی زەکات ودەفەرمووێت : (لا يحسبن الذين يبخلون بما أتاهم الله من فضله هو خيرا لهم بل هو شر لهم سيطوقون بما بخلوا به يوم القيامة)

واتە : وانەزانن ئەوانەی کە ڕەزیلی دەکەن لەوەی خوا پێیداون چاك بێت بۆیان بەڵکو شەڕو خراپەیە ولە ڕۆژی قیامەتیشدا دەبێتە ئاگر وئابلۆقە یان دەدات .

بۆیە پێویستە لەسەر موسڵمانان ـ بەتایبەتی دەوڵەمەندەکان ـ شارەزایی باشیان لەم بوارەدا هەبێت وهەر حوکمێك کە تایبەتە بە زەکاتەوە لە ڕۆشنایی قورئان وسوننەت وفەرموودەی زانایانی پێشینانەوە بیزانن بێگومان منیش لەم نامیلکەیەدا نامەوێت باسی زەکات بکەم بەگشتی، چونکە ئەوە باسێکی فراوانە وخوێنەر دەتوانێت بگەڕێتەوە بۆ سەرچاوە فیقهیەکان لەوبارەوە، بەڵکو ئامانجی ئەم کورتە باسە

چارەسەركردنی گرفتێكە كە كاریگەرییەكی ناشەرعی ترسناكی هەیە وبەتەواوی دژ بەدەقە شەرعییەكان وبەرژەوەندی ئایینی ئیسلامە لەم سەردەمەدا، فەتوای نەبوونی زەكات لە ماڵ وسامانی بازرگانی (عروض التجارة) دا ئێمە لەم كاتەدا سەرسام دەبین چونكە هەموو ئەو بەڵگە شەرعیانە پشت گوێ دەخرێن لە قورئان وفەرموودەوڕاو بۆ چونی زۆربەی زانایانی ئیسلام لەكۆن ونوێدا وچۆن هەندێ لە دەوڵەمەندەكان گوێ شل دەكەن بۆ فەتوایەك كە چگە لەچەند كەسێكی كەم ولادەر ـ شاذ ـ نەبێت لە درێژایی مێژووی ئیسلام كەسی تر لەو جۆرە فەتوای نەداوە .

ئەمڕۆش لەسەردەمی تەشەنە وبەرفراوانی بزوتنەوەی بازرگانی لەهەموو جیهاندا، زۆر جێگای پرسیارە ئایا چی بەرژەوەندییەك لە لابردنی زەكاتی ماڵی بازرگانی دەبینرێت بۆ ئیسلام وبەو بۆنەیەوە ڕێككەوتنی هەموو زانایان هەر لەهاوەڵانەوە هەتاكو ئەم ڕۆژە پشت گوێ بخرێت وچاوپۆشی لێ بكرێت، ئەم مەسەلەیە پێویستە بەهەندێ ووردبوونەوەو تێرامانەوە تەماشا بكرێت لەبەر دوو هۆ :

١ ـ بۆچونی نەبوونی زەكات لە ماڵی بازرگانیدا بۆچونێكی زۆر نامۆیە وەكو دواتر بەهەندێ شیكراوەیی باسی دەكەین ـ وزانایان بەكۆی ڕا بەرپەرچیان داوەتەوە وئیتر چی لەپێشینان وچی لە دواییینان بەگشتی. هەروەها دەڵێین بۆچی دەبێت بۆچوونی (داود وابن حزم الظاهری) كە ڕێرەوێكی ڕووكەشییان بووە لە دەقەكاندا، زاڵ بكرێتە سەر سەرجەم زانایانی ئوممەتی ئیسلام دا لە كاتێكدا كە دژی مەبەستەكانی شەرعیشە لەدەركردنی زەكاتدا.

٢ ـ ئەم فەتوایە، بەشێوەیەكی ناڕاستەوخۆ بەشێكی زۆر لەبەشەكانی

زەكات پەك دەخات ودەیوەستێنێ، چونكە ئاشكرایە كەپیشەی سەرەكی ئەم سەردەمە لەهەموو جیهاندا بەزۆری بازرگانییە، بۆیە ئەگەر بڵێین ماڵی بازرگانی زەكاتی تێدا نییە ـ لەسەر ڕێڕەوی ڕووكەشێكان ـ ئەوا هیچ نەبێت ٧٠ ٠/٠ لە ئەسڵی زەكات بنەبڕ دەكرێت بۆ نمونە: هەر لەم كوردستانە بچوكەی خۆماندا ـ بازرگان هەیە بە ملیۆنەها دۆلارەوە بازرگانی دەكات، لەوانەیە هێندە پارەی نەقدی نەكەوێتە ماڵ وساڵی بەسەردا تێپەڕێت بۆ ئەوەی زەكاتەكەی دەربهێنێ، بەڵكو پێ دەچێت هەندێك لەوانە قەرزاریش بن چونكە ڕووبەری كارەكەیان لەسەر مایەكەیان فراوانترە .

ئێمەش لەم سەردەمەی غەریبی بەرنامەی خواو هەڵگرانیدا دەبینین بەفەرمانەكانی خواو پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) هەندێكیش هەن بەدوای لاوازترین بەڵگەدا دەگەڕێن بۆ خۆ دەربازكردن لە زەكات، ئاشكرایشە كە ڕێژەی ئەو دەوڵەمەندانەی زەكات دەردەهێنن چەندە كەمن بەرامبەر ئەوانەی كەدەری ناهێنن .

جا لەم كاتە ناسك وهەستیارەدا لە مێژووی ئیسلام نەگونجاوە ولێدانێكە بۆ بەرژەوەندی ئەم دینە بگەڕێین بەدوای بۆچونی ناكۆك لەگەڵ دەقە شەرعێكان ویەكدەنگی زانایان، هەروەها نەگونجاوە لەگەڵ مەبەستەكانی شەرع (المقاصد الشرعية) وە دایبەزێنن بۆ ئەم واقیعە، كە خۆی بەبێ ئەو جۆرە فەتوایە چەندین لادان وگۆڕین دروست بووە بۆ ئایین تیایدا .

ئێمە ناچارین لەپێناوی دەستنیشان كردنی هەندێ لە نەخۆشیەكانی موسڵمانان لەم سەردەمە باسی (پەتای) دەمارگیری بكەین، چونكە

مەینەتی ئیسلام بەدەست كەسانێكەوەیە كەبەمێشكی خۆیان بیر ناكەنەوە، بەڵكو بەچاوێكی نوقاوە وە بۆچونی مامۆستا وسەرچاوە فیكرێكانیان وەردەگرن ئەوەیش نەخۆشینێكی ترسناكە .

مەزن ڕاگرتنی هەر كەسێك وگومان بردن بەوەی كە سوننەتی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) و زانستی سەلەف لەو كەسەدا بەرجەستە بووە ئەوە چڵەپۆی توندڕەوییە ودەمارگیری (تعصب) ـ نەك مەزهەبی ـ بەڵكو كەسێتییە ئەگینا چۆن دەبێت یەك كەس هەرچی بۆچونی هەبێت دەربارەی عەقیدەت وشەریعەت هەموو هەر ڕاست بێت ونەیاری ئەوبە هەموو شێوازێك هەر هەڵە بێت .

ئێمە پێویستمان بەو بنەمایە هەیە كەئیمامی عەلی (ڕەزای خوای لێ بێت) پەیڕەوی دەكرد، كاتێك (الحارث بن حوط) پێی ووت : ئایا تۆ وادەزانی ئێمە گومانمان لەوە هەیە (تەڵحە وزوبێر) لەسەر حەقن، ئیمام پێی فەرموو :

ئەی حارس تۆ لێت تێكچووە! حەق بەپیاوان ناناسرێت حەق بناسە هەڵگرانی دەناسی .

زەكاتی ماڵی بازرگانیش یەكێكە لەو مەسەلە گرنگانەی كەبەهۆی كاریگەری هەندێ زاناوە بەسەر شوێن كەوتوانیانەوە دروست بووە، بەبێ لێكۆڵینەوەی زانستی .

هەر بۆیە بەئەركی بانگەوازم زانی بۆ ئەم ئیسلامە ئەم چەند لاپەڕەیە بنوسم، بەتایبەتی دوای ئەوە كەبینیم هەندێ لەدەوڵەمەندەكان بە كاریگەری ئەو فەتوایە زەكاتی ئەو ماڵانەی كەبازرگانی پێوە دەكەن دەریان نەهێنا ئەمساڵ.

ڕۆڵی منیش لێرەدا بریییە لە كۆكردنەوەی قسەی زانایان وبەدواداچونیان لەسەرچاوە زانستییە جیاجیاكاندا، لەگەڵ هەندێ تێبینی وڕونكردنەوە وزیادەی تردا پێویست بووە، ئەنجام دراوە .

خوای گەورەش ئاگادارە جگە لە دەرخستنی حەق وبانگەواز بۆ ئەو دینە هیچ مەبەستێكم نەبووە، وەداواكاریشم لە خوای پەروەردگار وەری بگرێ لێم و(الحمد الله الذي هدانا لهذا وما كنا لنهتدي لولا ان هدانا الله)

(ابو محمد)

احسان برهان الدین

كەلار ٢٠٠١/١/٥

پێناسەی (العروض التجاریه)

(عروض) كۆیە، تاكەكەی (عرض)ە واتە: هەرشتێك جگە لەئاڵتون زیو لە گەڵ وپەل وهەموو بابەتێك شیاو بێت بۆ بازرگانی وەكو : ئامڕاز وجل وبەرگ وخشڵ وئاژەڵ وزەوی وخانوو ... هتد

پێناسەیەكی دیكەی كورتیش هەیە بۆ ماڵی بازرگانی كە دەڵێت :

(هي مايعد للبيع والشراء بقصد الربح)

واتە: هەموو شتێك ئامادە بكرێت بۆ كڕین وفرۆشتن بەمەبەستی قازانج.[(١)] .

بەڵگەكانی واجب بوونی زەكاتی ماڵی بازرگانی

(زەكاتی ئەو ماڵەی بازرگانی پێوە دەكرێت (واجب)ە وهیچ گومانێكی تێدا نییە بە پێی ئەم بەڵگانەی خوارەوە :

یەكەم : لە قورئاندا :

خوای گەورە دەفەرمووێت: (يا ايها الذين أمنوا انفقوا من طيبات ماكسبتم) البقرة : ٢٦٧ .

واتە: ئەی ئیمانداران ببەخشن لەو پارە حەڵاڵەی كە دەستتان دەكەوێت ولەوەیشە كەلە خاكەوە بۆمان ڕوواندوون .

ئیمامی بۆخاری لە كتێبی زەكات لە (صحيح)ەكەیدا سەرباسێكی تەرخان كردووە لە ڕۆشنای ئەم ئایەتەدا ناوی ناوە (باب صدقة الكسب والتجارة) واتە: بەشی زەكاتی قازانج وبازرگانی .

---

(١) بڕوانە : (مطالب اولى النهى) بەرگی ب ٢/ ل ٩٦ بەوەرگرتن لە (فقه الزكاه) دكتور يوسف القرضاوی ٣١٤/١

ئیمامی (الطبری) [١] لە تەفسیرەكەیدا بەرگی ٥ لاپەڕە ٥٥٥ ـ ٥٥٦ دەربارەی ئەم ئایەتە دەفەرموێت :

ڕاڤەی ئایەتەكە ئەوەیە : زەكات دەربكەن لەو دەستكەوتانەی كەبەحەڵاڵی دەستتان دەكەوێت، بەبازرگانی یان بەپیشەسازی، لەئاڵتون ولەزیو .لەچەند ڕێگەیەكیشەوە لە (مجاهد) ڕیوایەت كراوە (من طیبات ماكسبتم) ووتوویەتی : یەعنی لە بازرگانیەوە .

ئیمامی (الجصاص) لە تەفسیری (احكام القران) دا بەرگی ١ لاپەڕە٥٤٣ دەفەرموێت :

لە كۆمەڵێك لە زانایانی پێشینان (سلف) ەوە دەربارەی ئەم ئایەتە هاتووە كەمەبەست لەبازرگانییە لەوانە :

(حسن) و (مجاهد) وە ئەم ئایەتە بەگشتی زەكات لە هەموو ماڵێكدا واجب دەكات .

ئیمامی (ابوبكر بن العربی) لەتەفسیری (احكام القران) بەرگی ١ لاپەڕە ٢٣٥ دەفەرموێت : زانایانمان دەربارەی (ماكسبتم) فەرموویانە مەبەست لە بازرگانییە . و (ومما اخرجنالكم من الارض) مەبەستی ڕووەكە .

ئەمەو جگە لەو ئایەتانەی بە گشتی باسی مافی خوا دەكات لەهەموو ماڵێكدا مرۆڤ بەدەستی دەهێنێ، وەكو دەفەرموێت : (وفي اموالهم حق

---

(١) ناوی (محمد بن جريرين يزيد)ە پێشەوایەكی كەورە بووە لە مێژوو لێكدانەوەی قورئاندا، نیشتەجێی (بغداد)بووە، داوای لێكرا ببێت بە قازی بەڵام قبوڵی نەكرد خاوەن ڕێرەوێكی فیقهی سەربەخۆ بووە، لەو كتێبانەی نوسیوێتی : (اخبار الرسول والملوك) و (جامع البيان فی تفسير القران) لە ساڵی (٣١٠) ك كۆچی دوایی كردووە .

للسائل والمحروم) الذاريات: ١٨ . (والذين في اموالهم حق معلوم للسائل والمحروم) المعارج: ٣٢ ـ ٢٤. (خذ من اموالهم صدقة تطهرهم وتزكيهم بها) التوبة: ١٠٢

هیچ بەڵگەیەكیش نەهاتووە نەلە كیتاب ونە لە سوننەت ماڵی بازرگانی عەفوو بكات لەم مافە ئاشكرایە، كە زەكاتە وموسڵمان بەدەركردنی خۆی وماڵەكەشی خاوێن دەكاتەوە .

(ابن العربی). هەروەها لە (شرح الترمذی)دا بەرگی ٣ ل (١٠٤) دەفەرموێت: (خذ من اموالهم صدقة) بەگشتی هەموو ماڵێك دەگرێتەوەسەرەڕای جیاوازی جۆرەكانیان وناوەكانیان وبەكارهێنانیان، هەر كەسێك دەیەوێ تایبەتی بكات بەیەك شتەوە دەبێت بەڵگە بهێنێتەوە . (١)

دووەم / لە سوننەتدا:

(ابو داود) و (الدار قطنی) و (البزار) لە (سمرظ بن جندب) دەگێڕنەوەكە فەرموویەتی: ((اما بعد فان رسول الله (صلی الله علیه وسلم) كان یامرنا ان نخرج الصدقة مما نعده للبیع)) واتە: پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) فەرمانی پێدەكردین ئەوەی كە بۆ فرۆشتنمان دادەنا زەكاتەكەی دەربهێنن .

(ابو داود) لەم فەرمودەیە بێ دەنگ بووە، ئاشكرایشە كە لە فەرموودە بێ دەنگ نەدەبوو تاكو نەگونجایە بۆ بەڵگە، ئەم فەرموودەیەیش ئەگەر چی لاوازی تیایە لەسەندەكەی بەڵام بەچەند فەرموودەیەكی تر بەهێز دەبێت لەوانە :

(١) پڕوانە (فقه الزكاة) لەبەرگی ١ ل ٣١٥

(ابو ذر الغفارى) (ڕەزاى خواى لىٰ بێت) لە پێغەمبەرى (صلى الله عليه وسلم) دەگێڕێتەوە كە فەرموويەتى: (في الابل صدقتها، وفي الغنم صدقتها، وفي البز صدقته) واتە: حوشتر ومەڕو كەل وپەل، هەريەكەو بەپێى خۆى زەكاتى لىٰ دەكەوێت .

گومانيش لەوەدا نييە كە هەر ماڵ وكەل وپەلێك بۆ سوودى كەسێتى بێت زەكاتى تيادا نييە، هەر ئەوە دەمێنێتەوە لە نرخەكەيدا بێت ئەگەر بۆ بازرگانى بێت .

ئيمامى (النووى) لە (شرح المذهب) دا دەربارەى ئەم فەرموودەيە فەرموويەتى: ڕيوايەت كراوە لەلايەن (الدارقطنى) و (الحاكم) و (البيهقى) يەو بەسەندى خۆيان، ئيمامى (الحاكم) يش بە دوو سەنەد ڕيوايەتى كردووە، ووتويەتى: هەردو (اسناد)ە كە (صحيح)ن لەسەر مەرجەكانى بوخارى وموسلم لە وەرگرتنى فەرموودەدا .

دواتر (النوى) فەرموويەتى: (وفى البز صدقته) بە پيتى (ز) [1] هاتووە لە هەموو ڕيوايەتەكاندا نەك بە (ر) (ابن حجر) يش دواى ئەوەى بە (ز) ووشەى (البز)ى يەكلا كردۆتەوە، وەباسى لاوازى يەكێك لەو ڕێگايانەى كردووە كە فەرموودەكەمان پێگەيشتووە، لەبارەى ڕێگەكەى ترى فەرموودەكە فەرموويەتى: (وهذا اسناد لاباس به) واتە: ئەو كەسانەى كە لە زنجيرەى گەيشتنى فەرموودەكەدان چاكن وخراپ نين. بۆيە ئەگەر چى هەندىٰ زانا فەرموويانە ووشـــە (البز) بە (ر) هاتووە لە ڕيوايـــەتى (الحاكم) دا، وەڵامى ئەوان ئەو قسەى ئيمامى نەوەوييە كە

---

(١) چونكە هەندىٰ لە (ظاهرى) كن وهاوچەرخەكان دەڵێن ووشەى (البز) كە كەل وپەل دەگرێتەوە ووتويانە بە (ر) دەخوێنرێتەوە واتە: (البر) بەماناى گەنم .

فەرموویەتی هەموو ئەوانەی ئەم فەرموودەیان گێڕاوەتەوە ووتویانە بە (ز) یە واتە (البز) [(١)] .

ئەمە جگە لەو فەرموودە گشتی یانەی كە باسی زەكات دەكات لە هەموو ماڵێكدا وەكو ئیمامی (الترمذی) دەگێڕێتەوە لە ب ٣ ل ٩١٥ ی كتێبەكەیدا لە پێغەمبەری (صلی الله علیه وسلم) كە فەرموویەتی: (ادوا زكاة اموالكم) واتە: زەكاتی ماڵەكانتان دەربكەن، بێ جیاوازی لە نێوان جۆری ماڵەكاندا، ئەگەرچی ماڵی بازرگانی گشتی ترە چونكە هەموو ماڵێك دەگرێتەوە كە بازرگانی پێوە بكرێت وەكو تۆ وئاژەڵ وبەرووبووم وچەك وكەل وپەل و ... هتد بۆیە ماڵی بازرگانی زیاتر بەری ئەو جۆرە دەقە گشتی یانە دەكەوێت .

سێیەم / یەكدەنگی (اجماع) هاوەڵانی پێغەمبەری (صلی الله علیه وسلم) وتابیعێكان وزانایان لە پێشینان وشوێنكەوتوانیان :

ـ (ابو عبید) [(٢)] بەسەنەدی خۆی لە (عبد القاری) دەگێڕێتەوە دەڵێت: ((لەزەمانی عومەری كوڕی خەتتابدا من لەسەر خەزێنە (بیت المال) بووم جا كاتێك كە موچەو یارمەتیێ كانی دەردەكرد پارەی بازرگانەكانی كۆ دەكردەوە ودەیژماردن، ئەوەی لەوێ بوایە وئەویش لە شتی تردا بوایە یان قەرزبوایە، ئەمجا زەكاتی لەهەردوو جۆرەكەی

---

(١) بڕوانە (اضواء البیان) ب ١ ل ٤٩٨ ـ ٤٩٩ محمد الامین الشنقیطي
(٢) ناوی (القاسم بن سلام البغدادی) یە لە پێشەوایانی زمانەوانی و (فقە) وفەرموودەو مێژووە، خاوەنی نووسینی زۆر وبەناوبانگە، (اسحق بن راهویە) دەربارەی فەرموویەتی (نحن نحتاج الیە وهو لا یحتاج الینا) واتە: ئێمە پێویستمان بەئەوەو ئەو لە ئێمە بێ نیازە، لەساڵی (٢٢٤) ك وەفاتی كردووە بڕوانە (البدایە والنهایە ١٠ / ٣٢٠)

دەردەهێنا)) .

ئەم ڕیوایەتە (ابن ابی شیبة) و (ابن حزم) گێڕاویانەتەوە و ووتویانە (اسناد)ەكەی ڕاست (صحیح)ە [(١)] ئیمامی شافیعی و ئەحمەد وئەبو عوبەید و (الدارقطنی) و (ابن ابی شیبة) و (عبد الرزاق) و (سعید بن منصور) لە چەندین ڕێگەوە گێڕاویانەتەوە، كە باوكی عەمری كوڕی حیماس فەرموویەتی: (كنت ابیع الادم والجعاب، فمربی عمر بن الخطاب (رضی الله عنه) فقال: اد صدقة مالك، فقلت: یا امیر المؤمنین، انما هو الادم. قال قومه، ثم اخرج صدقته) [(٢)] واته: (باوكی عەمری كوڕی حیماس زەكاتی ماڵەكەت دەربكەن منیش ووتم: هیچم نییە تەنها توورەكەی تیرو وپێستی ئاژەڵ نەبێت، جا فەرمووی: بیخەمڵێنە وبەمەزەندە نرخەكەی دابنێ وزەكاتەكەی دەربكە .

سەبارەت بەلاواز كردنی (ابن حزم) بۆ (ابو عمر وبن حماس) وباوكی لەسەنەدەكەیدا كە ووتویەتی ناناسرێن [(٣)] شێخ (احمد شاكر) كە فەرموودە ناسێكی گەورەی هاوچەرخە فەرموویەتی: هەردووكیان ناسراون وجێگەی متمانەشن .

پێشەوا (ابن قدامة المقدسی) لەبەدواداچوونی ئەم فەرموودە لەبەرگی ٣ لاپەڕو ٣٥٥ كتابی (المغنی)دا دەڵێت:

---

(١) (موسوعة فقه عمر بن الخطاب) ل ٤٥٧ محمد رواسی قلعەجی .

(٢) پڕوانە: (فقه السنه) ب ١ ل (٢٩١ـ ٢٩٢، سید سابق و (موسوعة فقه عمر) ل ٤٥٧ ـ ٤٥٨) محمد رواسی قلعەجی .

* بەڵكو (ابن حزم) بە پێشەوا (ابو عیسی الترمذی) یشی ووتوە (مجهول)ە واتە ناناسرێت، تەنانەت پێشەوا (الذهبی) دەڵێت ئەو قسەیە شایەنی ئاوردانەوە نیە. پڕوانە (تذكرة الحفاظ) ب ٣ ل ٣٢٢ .

ئەمە بەسەرهاتێكی بەناوبانگە وهیچ كەسێك لەهاوەڵانی پێغەمبەری (صلی الله علیه وسلم) نكوڵیان نەكردووە لەوەی كە ماڵی بازرگانی زەكاتی تێدایە . بۆیە بە یەكدەنگی (اجماع) دەژمێردرێت، پێشەوا (ابو عبید) لە كتابی الاموال ل ٤٢٥ لە عەبدوڵڵایكوری دەگێرێتەوە كە فەرموویەتی: لە ماڵ وكەل وپەل دا زەكات نییە مەگەر بۆ بازرگــانی بێت، (ابن حزم) دەربارەی ئەم فەرموودەیە ووتویەتی (صحیح)ە بەهەمان شێوە (ابو عبید) واجب بوونی زەكاتی ماڵی بازرگانی لە عەبدوڵڵای كوڕی عەبباسەوە گێڕاوەتەوە [١] .

(عمر بن العزیز) [٢] ڕەحمەتی خوای لێ بێت كاتێك ئەمیری موسڵمانان بوو نامەیەكی نووسی بۆ (زورەیقی كوری حەییان) كە لێپرسراو بوو لە میسر وپێی فەرموو: (ان انظر من مربك من المسلمین فخذمما ظهر من اموالهم، مما یدیرون من التجارات من كل اربعین دینارا دینارا فما نقص فبحساب ذلك..) [٣]

واتە: پڕوانە ئەو موسڵمانانەی كە لاتن، لەو ماڵانەی كە بازرگانی پێوە دەكەن لە هەموو (٢٠) بیست (دینار) دینارێك وەربگرە چەندیش كەمتر بوو هیچی لێ وەرمەگرە .

---

(١) پڕوانە: (فقه الزكاة) ل ٣١٥ ـ ٣٢٠ .

(٢) بۆ ماوەی دوو ساڵ چەند مانگێك خەلیفەی موسڵمانان بوو، لە شاری (مەدینە) لەدایك بووە وهەر لەوێش پەروەردە بووە،
لەسەردەمیدا خۆشی وئاسایش لەناو خەڵكدا بڵاوبووەوەو، لەدادوەریدا نمونە بووە، (میمون بن مهران) دەیووت: زانایان وەكو قوتابی بوون لای، لەساڵی (١٠١) ك ـ دەڵێن دەرمان خوارد كراو مرد .

(٣) دەقی نامەكە بەتەواوی پڕوانە لە (الموطا) ب ١ل ٢٥٥ پێشەوا مالیكی كوری ئەنەس .

ـ چوار پێشەوا گەورەكانی ئیسلام (مالك وابو حنيفه وشافيعى واحمد) زەكاتیان بەواجب زانیوە لەو بابەتانەی كە بازرگانی پێوە دەكرێت، هەر یەكێ لەو چوار پێشەوایە چەند مەرجێكیان هەبووە بۆ واجب بوونی زەكات لە ماڵی بازرگانیدا. پاش ئەوەی ڕێككەوتون لەسەر ئەسڵی واجب بوونی، ئەبو حەنیفە بە چوار مەرج ومالك بە پێنج وشافیعی بەشەش مەرج وئەحمەد بە دوو، بەڵام مەرجەكانیان تێكڕا لەم خاڵانەی خوارەوەدا خۆیان دەبیننەوە :

١ ـ (بلوغ النصاب) واتە: نرخی ئەوماڵەی بازرگانی پێوە دەكرێت بگاتە ئەو ئاستەی كە شەرع زەكاتی تیایدا واجب كردووە ئەویش (٢٠) مسقاڵ ئاڵتونە كە (٨٥) غم دەكات بەڵگەشیان كۆمەڵە فەرموودەیەكی پێغەمبەری (صلى الله عليه وسلم) كە ئێرە جێگەی شیكردنەوەیان نییە

٢ ـ (حولان الحول) واتە: تێپەڕ بوونی ساڵێك بەسەر لەژێر دەسەڵات بوونی ماڵەكە، نەك لەسەر هەمان بابەت كەیەكەم جار كڕیوێتی بۆ قازانج، چونكە هەر كەسێك لەسەرەتای ساڵەكەوە لە (نصاب) زیاتر بوو ماڵەكەی ولەناو ساڵەكەدا كەمتر بوو ولە كۆتایی ساڵەكە دووبارە گەیشتە (نصاب) ئەوە زەكاتی تیادا واجبە بەڵام ئەگەر لەسەرەتای ساڵ یان لە كۆتاییەكی لەو ئاستە كەمی كرد ئەوە زەكاتی تیادا نییە .

٣ـ (ملك العروض بمعاوضة) واتە: ئەو ماڵە یان بە كڕین یان بە ماڵێكی بەرامبەر ئەو ماڵە بەدەستكەوتبێ. جەماوەری زانایان ـ حەنەفێكان نەبێت ـ مەرجیان داناوە كە ماڵەكە بەكڕین یان بە شتێكی بەرامبەری بەدەست كەوتبێت بەڵام ئەگەر بەو دوو ڕێگەیە بەدەست نەكەوت، بۆ نمونە میراتی

بوو یان دیاری و (صدقة) وماڵی بەرانبەر (خلع) [١] بوو، ئەوانە زەكاتیان تیادا نییە تاكو بەنییەتی بازرگانی دەستكاری نەكرێت .

٤ ـ (نیة التجارة حال القنیة) واتە: مەبەست لەو ماڵە ئەگەر سوود وەرگرتنی كەسێتی بێت وبازرگانی تیایدا نییە با بگاتە ئاستی (نصاب) یش بەڵام دواتر ئەگەر نیەتی بازرگانی لێ بهێنێ ئیتر بە ماڵی بازرگانی دەژمێردرێت .

٥ ـ (الا یصیر جمیع مال التجارة نقدا في الثناء الحول) واتە: هەموو ئەو ماڵانەی بازرگانی پێوە دەكرێت نەبێتە پارەی نەقدی ولە (نصاب) یش كەمتر بێت چونكە ساڵەكە (حول) دەبچڕێت. (جگە لە شافعێكان كەسی تر ئەم مەرجەی دانەناوە) .

٦ ـ (الا تتعلق الزكاة بعین العرض) واتە: خودی ئەو ماڵە زەكاتی تیادا نەبێت وەكو ئاڵتون وزیو وئاژەڵ وكشتوكاڵ و .. هتد چونكە ئەو شتانە خۆی لەخۆیدا زەكاتی تیادایە كە بگاتە ئاستی (نصاب) زەكاتی دەردەكرێت بەڵام ئەگەر زەكاتەكە لە خودی ماڵەكەدا نەبوو وەكو كتێب وكەل وپەل وبابەتی تر لەو حاڵەتە زەكاتی بازرگانی تیادایە) [٢]

٧ ـ (ا) پێشەوا (ابو جعفر الطحاوی) [٣] دەفەرمووێت: (ثبت عن عمر

---

(١) پێناسەی (خلع) بریتییە لە جیابوونەوەی پیاو لە ژنەكەی بەرانبەر شتێك كە ژنەكەی وەری دەگرێت

(٢) پڕوانە: (الفقه الاسلامی وادلته) د. وهبه الزحیلی ل ٧٨٧ ـ ٧٩٠ الفقه علی المذاهب الاربعة ب ل ٦٠٦ ـ ٦١٠ عبد الرحمن الجزیری

(٣) ناوی (احمد بن سلامة الازدی) یە سەركردەی حەنەفێكان بووە لە میسردا. لە (طحا) لە دایك بووە، لەنوسراوەكانی (شرح معانی الاثار) و (بیان السنة) و (العقیدة الطحاویة) لە ساڵی (٣٢١) ك لە قاهیرە كۆچی دووای كردووە. پڕوانە (اغاثة اللهفان ٢٢٦)

وابنه زكاة عروض التجارة ولا مخالف لهما من الصحابة) [١] واته: زەكاتی ماڵی بازرگانی به (سند)ێكی (صحيح)ەوە له عومەر وكوڕەكەیەوە هاتووه، وه له یارانی پێغەمبەریش (صلى الله عليه وسلم) كەس بۆچوونی پێچەوانەی ئەوانی نەبووه .

پێشەوا (ابن المنذر) دەربارەی زەكاتی ماڵی بازرگانی دەفەرموێت: (اجمع عامة اهل العلم على وجوب الزكاة فى التجارة) [٢]

واته: ئەهلی عیلم به كۆی ڕا (اجماع) ووتویانه ئەو ماڵانەی بازرگانی پێوه دەكرێت زەكاتی تیادایه ئەگەر ساڵی تێپەڕێت .

(ابن المنذر) [٣] ئەم یەكدەنگییەی لەزۆرێك له پێشینیانەوه باس كردووه وەكو: (عمر بن الخطاب وعبد الله بن عمر وعبد الله بن عباس) وحەوت زانا گەورەكەی مەدینه كه ناسراون به (الفقهاء السبعة) (سعيد بن المسيب، والقاسم بن محمد، وعروة بن الزبير، وابي بكر بن عبد الرحمن بن الحارث، وخارجة بن زيد، وعبد الله بن عتبة، وسليمان بن يسار) والحسن البصري، وطاوس بن كيسان وجابر بن زيد، وميمون بن مهران، وابراهيم النخعي، ومالك بن انس، وسفيان الثوري، ولاوزاعي، والشافعي، وابو حنيفة، وەهاوەڵانی، واحمد بن حنبل، واسحاق بن راهويه، وابى ثور، وابي عبيد)[٤]

---

(١) بڕوانه: (المفصل فى احكام المراة والبيت المسلم) ب ١ ل ٣٨٦ .

(٢) (مجموع الفتاوى) شيخ الاسلام ابن تيمية ب ١٣ ل ١٣.

(٣) یەكێكه له زانا هەره گەورەكان، دەربارەی ناكۆكی زانایان كتێبی داناوه، كەكەس نەیتوانیوه لەو شێوه بنوونسێت بەڕادەیەك پێویستی به نووسینەكانی هەیه، دۆست ونەیار هانایان بۆ بردووه، لەساڵی (٣١٠) ك لــه دنیا دەرچووه. بڕوانــه (طبقات الفقهاء للشيرازي / ١١٨) .

(٤) ئەم (اجماع)ە له كتێبی (المجموع شرح المذهب) النووى وكتێبی (المغنى)

ـ ئیمامي بوخاری (١) : لە (صحیح)ەكەیدا لە بارەی (صدقة)ی قازانج وبازرگانی تەنها ئەم ئایەتەی باس كردووە كە دەفەرمووێت: (یایها الذین امنوا انفقوا من طیبات ماكسبتم)

ـ ابن حجر العسقلان: لە ڕاڤە كردنی بۆ ئەم مەسەلە دەڵێت: بوخاری بەم شێوازە تەنها ئایەتێكی لەم بارەوە هێناوەتەوە، بەبێ فەرموودە، لەوە دەچێت ئاماژەی بۆ تەفسیری (مجاهد) كردبێت بۆ ئەم ئایەتە كە فەرموویەتی (من طیبات ماكسبتم) واتە: لە بازرگانی، كە (الطبری) و(ابن ابی حاتم) ڕیوایەتیان كردووە (٢)

ـ ئیمامی موسلیم (٣) لە (ابو هریرة) دەگێڕێتەوە كە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) عومەری ڕەوانە كردووە بۆ كۆكردنەوەی زەكات بەڵام چەند كەسێك قایل نەبوون بەوەی كە بیدەن. یەكێ لەوانە خالیدی كوری وەلید بووە، تاكو پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) دەفەرمووێت (واما خالد فانكم تظلمون خالدا قد احتسب ادراعه واعتاده فی سبیل الله ..)

ابن قدامة المقدسی باس كراوە، پروانە: (اضواء البیان) ب ١ ل ٤٩٨ .

(١) سەركردەی فەرموودەناسان، پێشەواو زانای پایەبەرز (ابو عبد الله محمد بن اسماعیل بن ابراهیم الجعفی) لە بوخارا ساڵی (١٩٤) ك لە دایك بووە، زۆر ووڵات گەڕاوە بە دوای كۆكردنەوەی فەرموودەدا، خاوەنی (قضایا الصحابة والتابعین)ە (التاریخ) .. و (الجامع الصحیح) كەبەڕاسترین كتێب دەژمێردرێت دوای قورئان لە ساڵی (٢٥٦) ك كۆچی دوایی كردووە لە لادێی (خەرتەنك).

(٢) (فتح الباری) ب ٤ ل ٦٢ ابن حجر العسقلانی

(٣) ناوی (مسلم بن حجاج النیسابوری) یە لە (نیسابور) ساڵی (٢٠٤) ك هاتووەتە دنیاوە، هەر لە منداڵی یەوە دەستی داوەتە كۆكردنەوەی فەرموودەكانی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) ووڵاتان گەڕاوە بۆ ئەو مەبەستە، ئیمامی بخاری بینیوە وزانستی لێ وەرگرتووە، (صحیح مسلم) دووەم ڕاسترین كتێبە دوای قورئان، (پاش ئەوەی هەموو ژیانی بەخت كرد بۆ خزمەتی فەرموودە، لەساڵی (٢٦١) ك وەفاتی كرد.

واتە / ئەمما خالید ئێوە ستەم دەكەن لە خالید، وا تێدەگەن زەكات نادات، ئەو هەرچی قەڵغانەكان وكەرەستەكانی شەڕی هەیە (وقف) ی كردووە لە پێناوی خوادا .

ـ ئیمامی نەوەوی (١) لە ڕاڤە كردنی ئەم فەرموودەیەدا دەفەرموێت: داوایان لە خالد كرد زەكاتی چەك وئەسپ وكەرەستەكانی شەڕ دەربكات، چونكە وا گومانیان دەبرد بۆ بازرگانی بێت كە زەكاتی تێدا واجبە، بۆیە خالید پێی ووتن زەكات لەسەرم نییە.

هەندێ لە زانایان لەم فەرموودەیەیش بەڵگەی واجب بوونی زەكاتی بازرگانیان دەرهێناوە كە جەماوەری زانایان لە پێشینان وپاشینان (سلف وخلف) لەسەر هەمان بۆ چوون بوونە (٢)

ـ ئیمامی (ترمذی) (٣) لە بارەی فەرموودەی (لیس علی المسلم فی فرسة ولا فی عبدە صدقة) ئەم فەرموودەیەكی (حسن صحیح)، ئەوەش كەلەلای ئەهلی عیلم كاری پێ دەكرێت ئەوەیە كە ئەو ئەسپ ومایینانەی دەلەوەڕێن وكۆیلەش ئەگەر بۆ خزمەت بێت زەكاتیان نییە،

---

(١) ناوی (یحی بن شرف)ە لە لادێی (نەوا)ی سەربە (حوران) لە دایك بووە ولەساڵی (٦٧٦) ك هەر لەوێ وەفاتی كردووە زانایەكی گەورە وفەرموودەناسێكی بەناوبانگ بووە، سەرگەورەی (دار الحدیث) بووە لەسەردەمی خۆیدا، نووسینی گرنگ وبەسوودی زۆرە لەوانە: (الاربعین النوویة)، ریاض الصالحین، شرح مسلم، تهذیب الاسماء واللغات .. هتد)

(٢) پروانە: (عارضة الاحوزی شرح صحیح الترمذی) ب ٣ ل ١٢٢ ـ ١٢٣ ابن العربی المالكی

(٣) ناوی (محمد بن عیبسی بن سورة)یە، لە پێشەوایانی فەرموودە بووە، قوتابی ئیمامی بوخاری وهەندێك لە مامۆستاكانی بووە نمونە بووە
لە لەبەر ركدندا، لەنوسراوەكانی (الجامج الكبیـر) و (الشمائل المحمدیــة) و (التاریخ (العلل)لەساڵی (٢٧٩) ك لە دنیا دەرچووە.پروانە (اغاثة اللهفان / ٢٣)

مەگەر بۆ بازرگانی بن لەو حاڵەتەدا لە نرخەكانیان زەكات هەیە كاتێك ساڵی بەسەردا تێپەڕیبێت [١]

ـ ئیمامی (مالك بن انس) دەفەرموێت: (وما كان من مال عند رجل یدیره للتجارة، ولا ینض لصاحبه منه شئ تجب علیه فیه الزكاة فانه یجعل له شهرا من السنة یقوم فیه ما كان عنده من عروض للتجارة ویحصي فیه ما كان عنده من نقدا او عین فاذا بلغ ذلك كله ما تجب فیه الزكاة فانه یزكیه)

واته: هەر ماڵێك لای كەسێك بیكڕێت بۆ بازرگانی هیچ سودێكیشی نەبێت بۆ خاوەنەكەی زەكاتی تێدایە، ومانگێكی بۆ تەرخان دەكات لە ساڵەكەدا ماڵەكە دەخەمڵێنێ هەرچی ئاڵتون وزیو شتی تری هەیە، جا ئەگەر گەیشتە ئەو ئاستەی كە شەرع زەكاتی تێدا دیاری كردووە، زەكاتەكەی دەردەكات .

پێشەوا (ابن قدامة المقدسی) [٢] دەفەرموێت: زەكاتی بازرگانی لای زۆرینەی ئەهلی عیلم واجبە (ابن المنذر) فەرموویەتی زانایان ناكۆكی لە نێوانیاندا نەبووە دەربارەی ئەو ماڵانەی بازرگانی پێوە دەكرێت كە زەكاتی تێدایە هەر كاتێك ساڵی بەسەر تێپەڕێت [٣] شیخ الاســـلام

---

(١) پروانە: (الموطا) ب ١ ل ٢٥٦ مالك بن انس .

(٢) ناوی (موفق الدین بن عبد الله) یە، لەسەرانی زانست لەئیسلامدا یەكێكە ، لەسەر ڕێڕەوی حەمبەلی بووە، لە زۆر زانستدا، وەكو: (فقه) و (اصول) پێشەوا بووە، خاوەنی (المغنی) و (المقنع) و چەندین كتێبی ترە لەساڵی (٦٢٠) ك كۆی دوایی كردووە .

(٣) پروانە: (المغنی والشرح الكبیر) ب ٢ ل ٦٢٣، هەروەها كتێبی (الكافی فی فقه الامام احمد بن حنبل) ل ٣٥٥ ابن قدامة المقدسی .

(احمد بن تيمية)[١] دەفەرموێت:

(والائمة الاربعة وسائر الائمة ـ متفقون على وجوبها في عروض التجارة، سواء كان التاجر مقيما او مسافرا وسواء كان متربصا وهو الذي يشتري التجارة وقت رخصها ويدخرها الى وقت ارتفاع السعر او مديرا كالتجارة في الحوانيت، سواء كانت بزا من جديد او لبيس، او طعاما من قوت او فاكهة، او ادم، او خيلا او بغالا، او حميرا، او غنما معلوفة، او غير ذلك فالتجارات هي اغلب امول اهل الامصار الباطنة كما الحيوانات الماشية هي اغلب الاموال الظاهرة) [٢]

واتە: چوار پێشەوا كان وهموو زانایانی ئیسلام ـ مەگەر كەسێك لایدا بێت ـ ڕێككەوتوون لەسەر واجب بوونی زەكاتی ماڵی بازرگانی، ئیتر ئەو بازرگانە جێگیر بێت لەشوێنی خۆیدا یان لەسەفەردا بێت ویان (متربص) بێت واتە: ماڵ بكڕێت لە كاتی هەرزانی دا وهەڵیبگرێت بۆ كاتی بەرزبووەنەوەی نرخەكەی ویان (مدير) بێت واتە: بازرگانی بێت لەدوكان دا دابنیشێ ئایا بازرگانێكە ناو ماڵەو كەل وپەل بێت، نۆێ بێت یان لەبەر كراو، یان خواردەمەنی بێت یان میوە، یان پێست یان شتی تر یان قاپ وقاچاغ بێت لەمەخغوری وشتی هاو وێنەی یان ئاژەڵ بێت یان كۆیلە ومایین وهێستر وگوێ درێژ، یان مەڕی جۆ وئاڵف خۆر بێت، یان هەر

---

(١) ناوی (الدين احمد عبد الحليم بن عبد السلام)ە پێشەواو تازەكەرەوە (شێخ الاسلام) بووە، لە (حران) لەدایك بووە لە ساڵی (٦٦١) ك ، لە (دمشق) دا پەروەردە بووە، وهەر لەوێش وەفاتی كردووە، لەهەموو زانستە ئیسلامێكاندا پێشەوا بووە، زیاتر لە چوار هەزار نووسراوی هەیە، لەوانە: (مجموعة الفتاوى) و (الايمان) .. هتد لەساڵی (٧٢٨) ك لە زیندان دا لە (دمشق) كۆچی دووای كرد .

(٢) القواعد النورانيه الفقهية) ل (١١١ ـ ١١٢) ابن تيمية .

شتێكی تر بێت، چونكه زۆری ماڵی شارستانییەكان بازرگانییە، وەكو چۆن ئاژەڵ ووڵاخ لەو ماڵانەن كه دیارن .

ـ پێشەوا (ابن قیم الجوزیة) [١] دەفەرموێت (ثم انه جعلها في اربعة اصناف من المال وهي اكثر الاموال دورا بين الخلق وحاجتهم اليها ضرورية احدها الزرع والثمار والثانية بهيمة الانعام الابل والغنم والثالث الجوهران اللذان بهمـا قوام العـام الذهب والفضة الرابـع اموال التجارة على اختلافها) [٢]

واته: پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) له تەواوی ڕێنمونی بۆ موسڵمانان زەكاتی له چوار بابەتدا واجب كردووه كه زۆری لەناو خەڵكیدا مامەڵه یان پێ دەكرێت وه پێویستیان زۆره پێی،

یەكەم / كشتوكاڵ وبەروبوم،

دووەم / ڕەشەووڵاخ وحوشتر ومانگا ومەڕ،

سێیەم / هەردوو ئەو زێڕەی بناغەی ئابووری جیهانی لەسەره، ئاڵتون وزیو،

چوارەم / ماڵی بازرگانی بەهەموو شێوەكانی

ـ ئیمامی (ابو عبید) له كتێبی (الاموال) لاپەڕه (٤٢٩) دەفەرموێت موسڵمانان (اجماع) یان كردووه بەیەكدەنگ لەسەر واجب بوونی زەكات

---

(١) ناوی (محمد بن ابی بكر الزرعی) یه زانایەكی گەورەیه لەسەر ڕێڕەوی (احمد بن حنبل)، له (دمشق) له دایك بووه، هەر لەوێش وەفاتی كردووه لەساڵی (٧٥١) ك قوتابی (ابن تیمیة) بووه وله زیندانی (قلعة) له گەڵیدا بووه، نووسینەكانی له چڵەپۆپەدان له گرنگیدا. وەكو: (اعلام الموقعين، مدارج الساكين، الطرق الحكيمة، اغاثة اللهفان ... هتد) .

(٢) (زاد المعاد فی هدی خیر العباد) ب ١ ل ١٤٧

لەماڵی بازرگانی.. لەگەڵ ئەوەشدا (ابو عبيد) باسی بۆچونێكی تری كردووە نەیداوەتە پاڵی كەسانێكی دیاری كراو، هەر خۆی دەربارەی ئەو بۆچونە ووتویەتی : ئەو بۆچوونەكەی تر بە ڕێرەوی ئەهلی عیلم ناژمێردرێت .

ـ ئیمامی (ابن العربى) [١] لە (شرح الترمذى) ٣ / ١٠٤ دەفەرموێت:

ـ (والزكاة واجبة في العروض من اربعة ادلة، الاول قول الله عز وجل (خذ من اموالهم صدقة) وهذا عام في كل مال على اختلاف اصنافه .. الثاني: ان عمر ابن عبد العزيز كتب باخذ الزكاة من العروض والملا الملاء والوقت .. الثالث: ان عمر الاعلى قد اخذها قبله صحيح من رواية انس. والرابع: ان ابا داود ذكر عن سمرة بن جندب ان النبي ((صلى الله عليه وسلم)) كان يأمرنا ان نخرج الزكاة مما نعده للبيع ولم يصح فيه خلاف عن السلف..) [٢]

واتە: زەكات واجبە لە بازرگانیدا بە چوار ڕێگە:

١ـ خوای گەورە دەفەرموێت (خذ من اموالهم صدقة) واتە: لەماڵەكانیان زەكات وەربگرە، ئەوەش بە شێوەیەكی گشتی لە هەموو جۆرە ماڵ وسامانێكدا..

٢ـ (عمر بن عبد العزيز) لە ژیانی هەندێ هاوەڵانی پێغەمبەری (صلى الله عليه وسلم) وتابیعێكان دوای ڕاوێژ و (استخارة) حوكمی

---

(١) ناوی (محمد بن عبد الله بن محمد الاشيبلى)ییە لە (٤٦٨) ك لەدایك بووە، ولە (٥٤٥) ك لە دونیا دەرچووە لە زانا گەورەكان دێتە ئەژمار، لە نوسراوەكانی (عارضة الاحوذى)، (العواصم من القواصم) و .. هتد

(٢) (عارضة الاحوذى بشرح صحيح الترمذى) ب ٣ ل ١٠٤

دا بۆ ئومەتی ئیسلامی كە ماڵی بازرگانی تیادایە بەو بڕیارەشە هەموو ناكۆكی یەكی بڕی .

٣ـ عومەری گەورەش پێش ئەو هەر بڕیارەی دابوو كەلە ڕیوایەتی ئەنەسی كوری مالیك بە (سند صحيح) پێمان گەیشتوە .

٤ـ (ابو داود) لە (سمرة بن جندب) دەگێڕێتەوە كە پێغەمبەری (صلى الله عليه وسلم) فەرمانی پێدەكردین زەكاتی ئەو شتانە دەربكەین كە بۆ فرۆشتن ئامادەمان دەكرد .

٥ـ ئیمامی (الخطابی) (١) دەفەرموێت: ((وزعم بعض المتأخرين انه لا زكاة فيها وهو مسبوق بالإجماع) (٢) واتە: هەندێك لە زانا دواییەكان (المتاخرين) ووتیانە زەكاتی تیادا نییە. پێچەوانەی ئەو بۆچوونەش پێش ئەوان بە كۆی ڕای زانایان ڕاوەتەوە.

ڕووكەشێكان (الظاهرية) فەرموودەی (ايس فى عبدك ولا فرسك صدقة) كردوویانە بەڵگە لەسەر نەبوونی زەكات لە بازرگانیدا، جەماوەری زانایانیش وەڵامیان داونەتەوە لە دوو ڕووەوە:

١ـ زەكاتی بازرگانی پەیوەستە بەنرخ وبەهاكەیەوە، نەك بەخودی بابەتەكەوە، بۆیە ئەگەر ئەو كەسە نیەتی لەو شتە ئەوە بێت بۆ خۆی خەڵیبگرێت زەكاتی تیادا نامێنێت وخودی ماڵەكەش هەر ماوەتەوە.

---

(١) ناوی (حمد بن محمد بن ابراهيم البستى)یە یەكێ بووە لەسەرانی زانایان لەزەمانی عەرەبی و(فقه) و وێژەدا لە نووسینەكانی (معالم السنن) و (اعلام البخـاری) و ... هتد لەساڵی (٣٨٨) ك لەنزیك (كابــول) وەفــاتی كردووە. (بڕوانە تذكرة الحفاظ ٣/ ١٠١٨) .

(٢) (معالم السنن) ب ٢ ل ٢٢٣ الخطابى . بە وەرگرتن لە كتێبی (فقه الزكاة) ٣٢٠ـ ٣٢١) .

٢ـ فەرموودەكە بەگشتی كۆیلەو ئەسپ دەگرێتەوە، جا كە سەلمێنرا بەبەڵگە زەكاتی بازرگانی واجبە ئەوە دەبێتە بەڵگەیەكی تایبەت بۆئەو فەرموودە گشتییە وپێشیشی دەخرێت بۆ وەرگرتن وكارپێكردن [١].

پێشەوا (ابو بكر الحصنی) [٢] پاش ئەوەی بەڵگەی ئایەت وفەرموودە دەهێنێتەوە لەسەر واجب بوونی زەكات لە بازرگانیدا دەڵێت: (البز) بەو جل وبەرگانە دەگوترێت كە بۆ فرۆشتن ئامادە دەكرێت، لای كوتاڵ فرۆشەكان، زەكاتیش لە خودی جل وبەرگدا نییە، بۆیە فەرموودە (صحیح)ە كە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) تیایدا دەفەرموێت: (وفی البز صدقتة) بەوە ڕاڤە دەكرێت كەمەبەست لە جل وبەرگێكە بازرگانی پێوە بكرێت [٣] .

ـ ئیمامی (السندی) [٤] لە ڕاڤە كردنی فەرموودەی (لیس علی المسلم فی عبده ولا فرسە صدقة) لە (سنن النسائی) دا دەڵێت: ئەم دەقە لەسەر كۆیلەیەك وئەسپێك لێكدراوەتەوە كە بۆ بازرگانی نەبێت... ئەمما ئەوەی بازرگانی پێوە دەكرێت زەكاتی تێدایە بەو

---

(١) بڕوانە (العدة) حاشیة الامیر الصنعانی علی كتاب (احكام الاحكام شرح عمدة الاحكام) ابن دقیق العید ل ١١٧
(٢) ناوی (تقی الدین ابی بكر بن محمد الدمشقی)یە زانایەكی بەناوبانگ بووە لەسەر ڕێڕەوی ئیمامی شافیعی لەزانایانی سەدەی نۆیەمی كۆچییە .
(٣) بڕوانە (كفایة الاخیار فی حل غایة الاختصار) ب ١ ل ١٠٩ ابو بكر الحصنی)
(٤) ناوی (محمد السندی)یە زانایەكی بەناوبانگ بووە لەڕێڕەوی حەنەفیدا.لە(تتة)ی وڵاتی (سند) لەدایك بووە، لەنوسراوەكانی (شرح الترغیب والترهیب) و (ارشاد النقاد الی تیسیر الاجتهاد) لە ساڵی (١٧٤٩) ز وەفاتی كردووە .

شێوەی لە كتێبەكانی (فقە) دا ڕوون كراوەتەوە [١] .

ـ زاناو فەرموودەناسی گەورە، شێخ (عبد العزيز بن عبدالله بن باز) (ڕەحمەتی خوای لێ بێت) دەفەرموێت: (اما العروض التجارية وهى السلع المعدة للبيع، فانها تقوم فى اخر العام ويخرج ربع عشر قيمتها، سواء كانت قيمتها مثل ثمنها او اكثر او اقل..) [٢]

واتە: ئەمما ماڵی بازرگانی كە ئەو شتانەیە ئامادە دەكرێت بۆ فرۆشتن ولە كۆتایی ساڵدا دەژمێردرێت چواریەكی دەیەكی لێ دەردەكرێت بۆ زەكات، ئیتر بەهاكەی وەكو نرخەكەی بێت یان كەمتر یان زیاتر... هەروەها ئەم پرسیارەی لێ دەكرێت: ((رجل لديه محلات تجارية بها انواع عديدة من البضائع، كالاقمشة والاحذية والعطورات، فكيف يؤدي زكاتها ؟

الجواب: على كان من لدية ساع للبيع، سواء كانت اقمشة او غيرها، ان يزكي قيمتها اذا حال عليها الحوال مع النقود التي عنده قد حال عليها الحول، لما اخرج ابوداود رحمه لله باسناد حسن عن سمرة بن جندب قال: امرنا رسول الله (صلى الله عليه وسلم) ان نخرج الصدقة مما نعده للبيع. ولادلة اخرج ذكرها اهل العلم في باب زكاة العروض (٣)

واتە: كەسێك چەند دووكانێكی بازرگاني هەیە، شتی هەمە جۆری تێدایە وەكو كوتاڵ وپێڵاوو گوڵاو چۆن زەكاتەكەی دەربكات؟ شێخ

---

(١) بڕوانە (سنن النسائى) ب ٥ ل ٣٥ بشرح السيوطى وحاشية السندى .
(٢) بڕوانە (مجموع فتاوى سماحة الشيخ عبد العزيز بن عبدالله بن باز) ب ٥ ل ٢٠ـ ٢١، ٧٧ـ ٨٨ د .

(ابن باز) بەم شێوە وەڵامی داوەتەوە:

هەر کەسێك شتی هەبێت بۆ فرۆشتن، کوتاڵ بێت یاشتی تر د

دەبێت زەکاتی نرخەکەی دەربکات کە ساڵی بەسەردا ڕەت بوو، بەبۆنەی ئەو فەرموودەی (ابو داود) ڕەحمەتی خوای لێ بێت گێڕاویەتییەوە..، وە لەبەر چەند بەڵگەیەکی تر کە ئەهلی عیلم لە بەشی زەکاتی (عروض) دا باسیان لێوە کردووە .

هەروەها پرسیاری لێوە کراوە، کەسێك (١٠٠) حوشتری هەیە خۆی بە ئاڵف بە خێویان دەکات وناڵوەڕێن، ئایا زەکاتیان تێدایە لە وەڵامدا فەرموویەتی: ئەگەر حوشتر ومانگا ومەڕ نەلەوەڕێن لە زۆربەی ساڵەکەدا لەدەشت ودەر، زەکاتیان تیانییە.. مەگەر بۆ بازرگانی بێت ئەو ئاژەڵانە لەو کاتەدا زەکاتی بازرگانی تیا دەبێت وەکو چۆن لەزەوی وزار وئۆتۆمبێل وئەو جۆرە شتانە زەکاتی تیادایە ئەگەر بۆ کڕین وفرۆشتن بێت، ئەگەر نرخەکەیان بگاتە ئاستی (نصاب)ی ئاڵتون یان زیو [١] .

ـ فەرموودە ناس (احمد شاكر) [٢] لەسەر هەمان بۆچوونی جەماوەری زانایان وفەرموودە ناسان زەکاتی بەواجب زانیوە لە بازرگانی دا (تصحيح) ی هەندێ لەو فەرموودانەشی کردووە لەو بارەوە، وە بەرپەرچی (ابن حزم)یشی داوەتەوە لەلاواز کردنی هەندێ لەو کەسانەی لە (سند)ی فەرموودەکاندا هاتووە [٣] .

---

(١) هەمان سەرچاوە ل ٥١ (حكم الزكاة فی الابل المعلوقة) .

(٢) لە ساڵی (١٣٠٩) ك لە قاهیرە لەدایك بووە، خاوەن کۆششێکی گەرەیە لە خزمەتی کتێبەکانی فەرموودەدا، لەساڵی (١٣٧٧) ك وەفاتی کردووە .

(٣) پروانە (سنن النسائی) ب ٥ ل ٣٥ شرح السیوطی وحاشیة السندی .

لێكدەرەوەی بەناوبانگی قورئان شێخ (محمد الامين الشنقيطى)[١]

دەفەرموێت: (اعلم ان جماهير علماء المسلمين من الصحابة ومن بعدهم على وجوب الزكاة في عروض التجارة، فتقوم عند الحول ويخرج ربع عشرها كزكاة العين) واتە: ئەوە بزانە كە جەماوەری زانایانی موسڵمان لە هاوەڵانی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) وئەوانەش دوای ئەوان هاتوون لەسەر ئەوە بوونە كە زەكات لە بازرگانیدا واجبە، لە تێپەڕبوونی ساڵێكدا دەژمێردرێت وزەكاتی دەردەهێنرێت كە چواریەكی دەیەكە.

دوای ئەوەی ناوی زۆرێك لەو زانایانە دەبات كە ئەو زەكاتەیان بەواجب زانیوە دەڵێت: (ولا يخفى ان مذهب الجمهور هو الظاهر، ولم نعلم باحد من اهل العلم خالف في وجوب زكاة العروض التجارية الا ما يروى عن داود الظاهري وبعض اصحابه ودليل الجمهور أية: واحاديث: وأثار: وردت بذلك عن بعض الصحابة (رضوان الله عليهم)، ولم احدا منهم خالف في ذلك، فهو اجماع سكوتى) [٢]

واتە: ئاشكرایە كە ڕێڕەوی جەماوەری زانایان ڕاستە نازانم كەسێكیش لە ئەهلی عیلم پێچەوانەی ئەم ڕایەی هەبوو بێت كە

(١) ناوی (محمد الامين بن محمد المختار)ە مۆریتانییە لەدایك بووی (١٣٢٠) ك لەبنەماڵەیەكی زانست پەروەربووە بەژن وبەپیاوە،تەنانەت زانستی (نحو، ادب)ی لای خاڵۆژنی خوێندووە لەتەمەنی (١٦) ساڵیدا لەهاوچەرخەكاندا زانایەكی كەم وێنەیە ـ ئەگەر بێ وێنە نەبێت لە نوسراوەكانی تەفسیری (اضواء البيان) كە بۆ خۆی قوتابخانەیەكە، لە (١٣٩٣ ك ١٩٧٣ ز) لەشاری مەدینە كۆچی دووایی كردووە بڕوانە (اضواء البيان ١/ ٩ ـ ٣٦) .

(٢) بڕوانە: (اضواء البيان ..) ب ١ ل ٤٩٨ .

ماڵی بازرگانی زەكاتی تیایە، مەگەر (داود الظاهری) وهاوڕێكانی نەبێت، بەڵگەی جەماوەری زانایانیش ئایەتێك وكۆمەڵە فەرموودە وشوێنەوارێك لە ڕێگەی هاوەڵانەوە هاتوون، نەزانراوە كەسێكیش لە هاوەڵان ناكۆكی لەم بارەوە كردبێت بۆیە بەیەكڕایی بێ دەنگ (اجماع سكوتی) دەژمێردرێت لە كۆتایدا دەڵێت:

(هەموو ئەو بەڵگانەی باسمان كرد، وەكو ئەو دوو فەرموودەی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) كەلە (ابوذر الغفاری) و (سمرة بن جندب)ەوە هاتووە، هەروەها ئەو شوێنەوارە (صحیح)ەی كە عومەر زەكاتی پێستی ئاژەڵی لە (حیماس) وەرگرتووە، ئەوەش كەلە (ابن عمر) ڕیوایەت كراوە، وەئایەتی (یاایها الذین امنو انفقوا من طیبات ماكسبتم) وتەفسیرەكەی (مجاهد) كە فەرموویەتی مەبەست لە بازرگانی، هەروەها كۆی ڕای هەموو زانایان مەگەر كەسێك لایدا بێت لە زۆربەی زۆری ئەو زانایانە، هەموو ئەم بەڵگانە بەسە بۆ واجب بوونی زەكاتی بازرگانی [١]

ـ شێخ (سید سابق) لەسەر هەمان ڕێبازی زانایان لە كتێبە بەناوبانگەكەیدا (فقه السنة) باسی واجب بوونی زەكاتی كردووە لە بازرگانیدا وبەشیكراوەیی نمایشی كردووە [٢] .

ـ دكتور (وهبة الزحیلی) بەدرێژی ئەم واجبەی بۆ موسوڵمانانی ئەم سەردەمە ڕوون كردۆتەوە ویەك بۆچوون بووە لەگەڵ

(١) هەمان سەرچاوە ل ٥٠٠ .

(٢) ڕوانە (فقه السنة) ب ١ ل ٢٩١ـ ٢٩٣

جـەماوەری زانایاندا [١].

ـ شێخ (محمد صالح العثيمين) ڕەحمەتی خوای لێ بێت دەفەرموێت:

ـ ((عروض التجارة: وهي كل ما اعده الانسان للتجارة والربح من أي مال كان، فاذا قدرنا انه رجل يتاجر بالماشية فهي عروض تجارة او متاجر بالسيارت فهي عروض تجارة، وكذلك تجارة الاراضي والاقمشة او الساعات وهكذا . المهم ان كل ما اعددته للتجارة فهو عروض تجارة تجب فيه الزكاة ولمعرفة مقدار زكاته، فاننا نقول له: قدر هذا المال اذا تم الحول وانظر كم قيمته ثم اقسم على اربعين فما حصل فهو الزكاة، ولأن عروض التجارة فيها ربع العشر، ووجه ذلك ان الغرض من العروض لا يقصد عين السلعة، فقد يشتري السلعة في الصباح واذا كسب منها اخر النهار فانه يبيعها بخلاف الانسان الذي عنده سلعةللاقتناء فانه سيبقى هذه السلعة ولا يبيعها لان له غرضا في عينها، اما صاحب العروض فغرضه تكثير الاموال باعتبار القيمة، ومن هنا يمكن ان نستدل على وجوب زكاة العروض بقول النبي (صلى الله عليه وسلم) (انما الأعمال بالنيات وانما لكل امرئ ما نوى) فان صاحب يريد الا القيمة في الواقع وعلى هذا فغرض التجارة يضم بعضها، فاذا كان الانسان عنده اقلام واوراق ودفاتر كل واحد منها اذا نظرنا اليه لم يبلغ النصاب لكن بالنظر الى الجميع تبلغ النصاب فيضم .

ولو ان انسانا صاحب تجارة، كان يبيع ويشتري، فاشترى سلعة قبل تمام الحول بعشرة ايام فهل له الا يزكيها الا اذا تم الحول ؟ او

---

(١) بڕوانە (الفقه الاسلامى وادلته) ب ١ ل ٧٨٧ـ ٧٩٠

نقول زكها اذا تم حول مالك وان لم يكن لها الا عشرة ايام ؟ فالجواب هو الثاني لان عروض التجارة لا يشترط لها الحول اذا كانت مشتراة بما تم حوله وهذه مسالة تشكل على الناس ولهذا يكثر السؤال عنها ..) (١)

واتە: ماڵی بازرگانی هەموو ماڵێکە مرۆڤ ئامادەی بکات بۆ بازرگانی وقازانج، وەکو: ڕەشە ووڵاخ وئۆتۆمبیل وزەرو زار وکوتاڵ وکاتژمێر ..هتد گرنگ ئەوەیە هەر ماڵێك مەبەست لێی بازرگانی بێت، زەکاتی تیادا (واجب)ە وە بۆ زانینی ئەندازەی زەکاتەکەی، پێی دەڵێن:

ماڵەکە بخەمڵێنە پاش تێپەڕ بوونی ساڵێك وتەماشاکە بایی چەندە؟

بەهاکەی دابەش بکە بەسەر چل دا، ئەوەی کە دەردەچێت زەکاتەکەیەتی، چونکە ماڵی بازرگانی چواریەکی دەیەکی لێ دەکەوێت، لەبەر ئەوەی ئەو جۆرە ماڵانە مەبەست تیایدا گەشە وزۆر بوونە لەڕووی بەهاکەیەوە بۆیە دەبینی خاوەنی ئەو ماڵانە مەبەستی لە خودی ئەو ماڵانەدا نییە، لەوەیە ماڵێك بکڕێت سەر لەبەیانی وبۆ ئێوارە بیفرۆشێت ئەگەر خێری تیادا بێت بۆی، بەپێچەوانەی کەسێك کە ماڵەکە بۆ خۆی بکڕێت، هەر لای دەمێنێتەوە ونایفرۆشێت، چونکە مەبەستی مانەوەی خودی ماڵەکەیە ئەمما خاوەنی ماڵی بازرگانی مەبەستی گەشە پێکردنێتی لەڕووی بەهاکەیەوە، ئا لێرەوە دەکرێت بۆ (واجب) بوونی ماڵی بازرگانی، ئەو فەرموودەیەی پێغەمبەری (صلى الله عليه وسلم) بکەینە بەڵگە کە دەفەرموێت: (انما الاعمال بالنيات وانما لكل امرئ

---

(١) (دروس وفتاوى فى الحرم المكى) للشيخ محمدالصالح العثيمين اعداد: بهاءالدين بن عبدالمنعم ال دحروج .

مانوی) چونكه بازرگان لەڕاستیدا تەنها مەبەستی بەهای ماڵەكەیە .

لەسەر ئەم بناغەیەیش، ماڵی بازرگانی تێكڕا دەژمێردرێت ئەگەر كەسێك هەندێكی له پێنووس وكاغەز ودەفتەر هەبێت، هیچیان بەتەنها نەگەنه ئاستی (نصاب)، بەڵام تێكڕا بگەن، ئەوا پێكەوه دەژمێرێت وزەكاتی دەردەكرێت، ئەگەر بازرگانێك سەرگەرمی كڕین وفرۆشتن بێت، ماڵێك بكڕێت پێش تەواو بوونی ساڵەكه كه بەدە ڕۆژ، ئایا پێی دەڵێن زەكاتی لێ ناكەوێت، تا ساڵێك بەسەر خودی ئەو ماڵەدا تێپەڕێت، یا دەڵێین زەكاتی لێ دەكەوێت با تەنها ئەو دەڕۆژەشی بەسەردا تێپەڕیبێ؟ وەڵام بەشێوەی دووەم دەبێت، لەبەر ئەوەی ماڵی بازرگانی مەرج نییه ساڵی بەسەردا تێپەڕێت وهەمان كڕینی هەموو ماڵەكه دادەنرێت، ئەوەش باسێكه لای هەندێ كەس گرفت دروست دەكات، بۆیه پرسیار زۆر دەكرێت دەربارەی .

(ابوبكر الجزائری) دەڵێت: (ماڵی بازرگانی یان (مداراة)ه واته ئەو ماڵەی بەنرخی ڕۆژ دەفرۆشرێت وچاوەڕوانی بەرزبوونەوەی نرخەكەی لێ ناكرێت، یان (محتكر)ەكه چاوەڕوان دەكرێت نرخەكەی له بازاڕ بەرزبێتەوه ئەمجا بفرۆشرێت، جا ئەگەر یەكەم بێت نرخی ماڵەكه دادەنرێت وه سەری هەموو ساڵێك ئەگەر گەیشته ئاستی (نصاب) وئەگەریش نەگەیشت وپارەی نەقدی هەبوو بازرگانەكه پێكەوه زەكاتی دەردەهێنێ به ڕێژەی ٥، ٢./ . وەئەگەر دووەم بێت زەكاتی ساڵێكی له ڕۆژی فرۆشتنی ماڵەكەدا دەردەكات با چەند ساڵێكیش بمێنێتەوه وچاوەڕوانی بەرز بوونەوەی نرخەكەی بكات)

ـ دكتور (یوسف القرضاوی) بەشیكراوەیی وتێرو تەسەل باسی واجب

بوونی زەکاتی سامان وبازرگانی کردووە، هەروەها بەرپەرچی ڕووکەشێکان (الظاهرية)ی لە کۆن ونویدا داوەتەوە لەنامەی دکتۆراکەیدا [١] .

ـ شێخ (محمد رشيد رضا) [٢] جگە لە بەڵگە شەرعێکان لێکۆڵینەوەیەکی عەقڵی لەگەڵ ئەوانەدا کردووە کە تەنها لە ڕووکەشی هەندێ فەرموودەوە حوکم وەردەگرن بەبێ سەیر کردنی مەبەستەکانی شەرع وفەرموودەکانی تر لەو بارەوە وبۆچوونی زانایان، لە تەفسیرەکەیدا بەڵگەی هەردوو ڕێگەی واجب بوونی زەکاتی سەلماندووە دەڵێت:

(جمهور علماء الملة يقولون بوجوب زكاة عروض التجارة، وليس فيها نص قطعي من الكتاب والسنة، انما ورد فيها روايات، يقوى بعضها بعضا، مع الاعتبار المسند الى النصوص، وهو ان عروض التجارة المتداولة للاستغلال نقود لا فرق بينها وبين الدراهم والدتاتير التي هي اثمانها، الا في كون النصاب يتقلب ويتردد بين الثمن وهو النقد، وبين المثمن وهو العروض، فلو لم تجب الزكاة في التجارة لأمكن لجميع الاغنياء، او اكثرهم ان يتجروا بنقودهم، ويتحروا الايحول الحول على النصاب من النقدين ابدا، وبذلك تبطل الزكاة فيها عندهم) [٣] واتە: جەماوەری زانایانی میللەتی ئیسلام دەڵێن زەکاتی ماڵی بازرگانی واجبە، دەقێکی یراوەش نییە دەربارەی بەڕاشکاوی بڵێت ماڵی بازرگانی زەکاتی پێویستە دەربکرێت،

---

(١) (فقه الزكاة) ب ١ ل ٣١٥ و دوای ئەوە .

(٢) لەساڵی (١٨٦٥) ز لە دایك بووە ولە (١٩٣٥) ز وەفاتی کردووە.، لوبنانیە ولەمیسردا ژیاوە، قوتابی شێخ (محمد عبده) بووە، خاوەن گۆڤار وتەفسیری (المنار)ە .

(٣) فقه السنه ١/ ٢٩٢

بەڵكو هەندێ ڕیوایەت هاتووە پێكەوە یەكتری بەهێز دەكەن، لەگەڵ گرنگی ئەو ئاگادارییەی لە دەقەكان وەردەگرێت، ئەویش ئەوەیە ماڵی بازرگانی كە ئەم دەست وئەو دەستی پێوە دەكرێت پارەیەو هیچ جیاوازی نییە لەگەڵ ئاڵتون وزیو كە نرخەكانیانە، ئەوە نەبێت كە (نصاب) بان وخوار دەكات لەنێوان ئاڵتون وزیو وپارە ولە لایەكی ترەوە ماڵی بازرگانێكە، جا ئەگەر زەكات واجب نەبوایە لەو ماڵانەدا، دەكرا هەموو دەوڵەمەندان یان زۆربەیان بازرگانی بكەن بەپارەكانیانەوە، ووریاش بن ساڵ بەسەر پارەی نەقدیاندا تێپەڕ نەبێت، بەو شێوازەش زەكاتی تێدا بەتاڵ دەبێتەوە .

ـ شێخ (سعید حوی) دەفەرموێت: هەموو شتێك مرۆڤ بیكڕێت ونیەتی بازرگانی لێ بهێنێ، نرخەكەی مەزەندە دەكرێت وزەكاتی دەردەهێنرێت، زەكاتی بازرگانیش دەردەهێنرێت لەگەڵ پارەی نەقدا كە هی یەك كەس بن جا ئەگەر ساڵێك تێپەڕ بوو لەسەر سەرەتای (نصاب)ەكە یان لەسەر دوا زەكات كە داوێتی ماڵەكانی دەخەمڵێنێ ودەیخاتە سەر پارەكانی وزەكاتی هەمووی پێوە دەردەكات دوای ئەوەی كە قەرزەكانی لێ لادەبا تەنانەت مارەیی ژنەكەشی ـ بەپێی بۆچوونێكی بەهێزی حەنەفێكان (١)

ـ شێخ (عطية محمد سالم) دەڵێت: زەكاتی ماڵی بازرگانی یەكێكە لە چوار بنچینەكانی زەكات لەلای هەموو موسڵمانان (٢) .

ـ شێخ (حسن ایوب) بەووردی بەرپەرچی ڕووكەشێكان (الظاهری)ی

---

(١) بڕوانە (الاسلام) ب ١ ١٢١ سعید حوی .

(٢) (اضواء البیان) ب ٥ ل ٤٤٥، لە درێژە پێدانی تەفسیرەكەی شێخ (محمد امین الشنقیطی) پاش كۆچی دوایی .

داوەتەوە، سەلماندوویەتی كە بۆچوونەكەیان زۆر نامۆیە ودژ بە بۆچوونی جەماوەری زانایانە[١].

لەڕاستیدا، ئەگەر بێت وئێمە بەدوای هەموو ئەو زانایانەدا بچین كە ووتویانە زەكاتی ماڵی بازرگانی واجبە، لەكۆن ونوێدا، ئەوا كار لەوە دەردەچێت لەناملیكەیەكدا یان لە كتێبێك دا یان لەچەندین بەرگیشدا تەواو بێت بەڵام ئێمە تەنها مەبەستمان بەڕووخستنی بۆچوونی چەند زانایەكی بەناوبانگ بوو لە پێشینان وهاوچەرخەكان، ئەگەر ڕەچاوی ڕێبازی زانستی و(اكادیمی)ش نەكرێت ئاسان ترە بگوترێت: لە درێژایی زیاتر لە (١٤٠٠) ساڵدا تەنها چەند كەسێك بەزەقی دیارن ووتویانە زەكات لەماڵی بازرگانیدا نییە ئەوانیش: (داود، ابن حزم الظاهری، محمد بن علی الشوكانی، صدیق حسن خان القنوحی، محمد ناصر الدین الالبانی)

چوارەم: بەڕێگەی پێواندن (قیاس)ەوە:

(زانایان وورد بوونەتەوە لە هۆكانی زەكات، بینیانە لە دوو هۆدا خۆی دەبینێتەوە:

١ـ ئەو ماڵە گەشەو زیاد بكات لە ڕاستیدا وەكو تۆو بەروبومی درەخت.

٢ـ یان ئامادە كرا بێت بۆ زیادبوون وەكو ئاڵتون وزیو وئاژەڵ. زانانیان سەیریان كردووە ماڵی بازرگانی هەردوو ئەو خاڵەی تێدایە، بۆیە زۆربەی زۆریان ووتویانە هەروەها ئاڵتون وزیویش دەكرێتە بازرگانی بۆ كڕینی بابەتی بازرگانی، بەهەزارەها وملیۆنەها، هەندێ ووڵاتیش هەیە زۆربەی دانیشتوانی سەرگەرمی بازرگانین جا ئەگەر زەكات واجب نەبێت، لەو ماڵ وسامانانە دەبێتە مایەی پەكخستن وهەڵوەشاندنەوەی پایەیەك

(١) بڕوانە (فقه العبادات) ل ١٣١ حسن ایوب .

لەپایەکانی ئیسلام لە گرنگترین جۆرەکانی سامان. زەکاتیش دانراوە بۆ دڵنەوایی ویارمەتی هەژاران وبێنەوایان وزیندوو کردنەوەی ئەو پڕۆژانەی لە پێناوەی خوادا کار دەکەن ولابردنی زەکات لەو ماڵانەی بازرگانی پێوە دەکرێت) (١)

((دەولاەمەند وبازرگانەکان لەم سەردەمەدا بەبێ ئەوەی مەبەستیان خۆ دزینەوە بێت لە زەکات کەم جار پارەی نەقدیان هەیە ساڵی بەسەردا تێپەڕ ببێت، تەنانەت زۆربەی مامەڵەی بازرگانی ئەمڕۆ بەبێ وەرگرتنی پارە دەبێت لەهەردوولاوە، مەگەر بە (شیك) وشتی لەوبابەتە وەکو زانای گەورە (محمد رشید رضا) دەڵێت: خوای گەورە زەکاتی فەرز کردووەش لە پارەی دەوڵەمەندان بۆ دڵنەوایی هەژاران وشایستەکانی تر، هەروەها بۆ ڕاگرتنی بەرژەوەندی گشتی ئایینی ئیسلام وئوممەتەکەی لەوەشدا دەوڵەمەندەکان بەهرەمەندن، خۆیان خاوێن دەکەنەوە لە پیسی وچروکی وڕەزیلی ودەرونیان بە ئاکاری وورد وبەزەیی بۆ هەژاران وجۆرەکانی تریش بەهرەمەند دەبن لەو پارەیە بۆ یارمەتی دانیان لەسەر ناخۆشی ڕۆژان، ئەمە جگە لەوەی ڕێگە لە خراپە وفەساد دەگرێت کە بریتییە لە زۆربوونی وپەنگخواردنی لای خەڵکانێکی کەم.. (کی لا یکون دولة بین الاغنیاء منکم) .

ئایاعەقڵ ئەمە پەسەند دەکات؟ بازرگانەکان دەربکرێن لە جێبەجێ کردنی ئەم مەبەستە شەرعیانە هەمووی، لەکاتێکدا کەلەوانەیە زۆربەی سامانی ئەم ئوممەتە لای ئەوان بێت)) (٢).

(١) (فقه العبادات) حسن ایوب ل ١٣١ .
(٢) تەفسیری (المنار) ب ١٠ ل ٥٩١. بەوەرگرتن لە (فقه الزكاة) ب ١ ل ٣٢١ـ ٣٢٢

لەڕاستیدا جێگای خۆیەتی ئەوە تێبینی بکرێت کە بازرگانەکان لەهەموو کەس زیاتر پێویستیان بەوە هەیە کە خۆیان وپارەکانیان پاك بکەنەوە، چونکە ڕێگەی قازانج کردنیان زۆرجار دوور نییە لە گومان ولێڵی، مەگەر یەك جار خاوەن وەرەع وراستگۆو سەر ڕاست بن، ئەوانەش کەم هەن بەتایبەتی لەم سەردەمەدا .

لەهەموو فەرموودەیەکیشدا هاتووە کە (الترمذی وابن ماجة وابن حبان والحاکم) ڕیوایەتیان کردووە کە پێغەمبەری (صلی الله علیه وسلم) فەرموویەتی: (ان التجار یبعثون یوم القیامة فجارا الا من اتقی الله وبر وصدق) واتە: بازرگانەکان بە (فاجر)ی حەشر دەکرێن تەنها کەسێك نەبێت تەقوای خواو چاکەی کردبێت، ڕاستگۆ بووبێت، ئالێرەدا دەکرێت بووترێت، دەروون وپارەی بازرگان لەهەموو خاوەن پارەیەکی تر زیاتر پێویستی بە خاوێن کردنەوە هەیە.

لەم بارەشەوە (ابو داود لە (ابو غرزة) دەگێڕێتەوە کە فەرموویەتی: پێغەمبەری (صلی الله علیه وسلم) بەلاماندا تێپەڕی وفەرمووی (ئەی کۆمەڵی بازرگانان فرۆشتن قسەی بەتاڵ وسوێندی تێکەڵ دەبێت جا ئەوە بە (صدقة) لا بدەن) [١]

شایەنی ئاماژە بۆ کردنە، یەکێ لەو مەسەلانەی جێگەی باس نەبووە ومشت ومڕو ناکۆکی لەسەر نەبووە لەلای پێشینان (سلف) زەکاتی بازرگانی بووە، ئەمە لەکاتێکدا کەلەسەر هەموو شتێکی گەورە وبچوك لە ئایین دا ووردبوونەوەو تاوتوێ زۆریان کردووە ومەسەلەکانیان بە

.

(١) (فقه الزکاة) ل ٣٢٢ .

شێوەیەكی زانستی وپشت بەستن بە ئایەت وفەرموودە وشوێنەواری هاوەڵان پڕیوەتەوە، ئیتر چۆن مەسەلەیەكی وەها گرنگ ئەگەر ناكۆكی لەسەر بوایە تێپەڕ دەبوو بەبێ ڕەخنە ورەتكردنەوە، چجای كەنەك ناكۆكی یان نەبووە، بەڵكو ڕێككەوتوون لەسەر واجب بوون وجێبەجێ كردنی ئەمە جگە لەوەی واتای نەبوونی زەكات لەماڵی بازرگانیدا ڕەتكردنەوەی ئیجماعی هاوەڵان وتابیعەكان ئەوە دەگەیەنێ (سلف) سەرەڕای نزیك بوونیان لەسەردەمی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) وعیلم ودڵسۆزیان لەسەر هەڵەو گومڕایی ڕێككەوتوون: پێغەمبەریش (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموێت: (لا يجمع الله امتي على الظلالة ابدا ويد الله على الجماعة) [١] .

واتە: خوای گەورە ئوممەتەكەم لەسەر گومڕایی هیچ كاتێك كۆ ناكاتەوە، دەستی خواش لەگەڵ كۆمەڵدایە. یەكدەنگی لەم بارەوە (اجماع) نەك تەنها لەسەردەمی هاوەڵان وشوێن كەوتوانیاندا دروست بووە (كە ئەوەش گرنگە) بەڵكو لەهەموو سەردەمەكانی دوای ئەوانیشدا هەر دروست بووە جگە لە كەسانێكی كەم لە ئەهلی عیلم كەیان (ظاهری) بوونە، یان لەسەر ڕێبازی ئەوان بووەنە لەم بوارەدا ((ڕواڵەتی زۆرێك لە ئایەتەكانی قورئان كە دەگاتە ئاستی (التواتر المعنوی) وپارێزراوی ئوممەت ڕادەگەیەنن پێكەوە لە هەڵە، (وە لەگەڵ ئەو فەرموودانەش لەم بارەوە هاتوون) ڕوون دەبێتەوە بەتەواوی كە ئەو

---

(١) ئەم فەرموودەیە (ابن عباس) لە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دەیگێڕێتەوە. (سند)ەكەی (صحيح)ە، وەكو (محمد صبحی حلاق) دەڵێت: پڕوانە (الترمذی) ٤٦٦/٤) ژمارە ٢١٦٦، (الحاكم ١/١١٦) .

بەڵگانە تێکڕا ئەوە دەگەیەنن یەککدەنگی (اجماع) دەبێتە بەڵگە لە هەموو سەردەمێکدا) [١] ئێمە نابێت هیچ کاتێك حەق لە ڕێگەی پیاوانەوە بناسین، بەڵام ئەوەش ناگەیەنێت ئێمە لەبەر کەسێکی وەکو: (داود الظاهری) کە زانایان نەفرەتیان لێ کردووە لەبەر ڕێرەوەکەی، هەرچی بەڵگە وبۆچوونی پێشینیان ودواییینیان (سلف وخلف) بدەن بە دیواردا .

چونکە بەپێی بۆچوونی ڕووکەشێکان (الظاهرية) لە کۆن ونوێدا زەکات لەبنچینەوە نیمچە نەمانێکی بەسەردا دێت لەلایەکەوە گەورەترین سامانەکانی دونیا لەم سەردەمەدا بریتییە لەوماڵانەی لە بازرگانی دا دەسوڕێتەوە، بەشی زۆری خاوەن سامانەکان لەم بوارەدا کار دەکەن وقازانج بە دەست دەهێنن، هیچ کاتێکیش ماوەیەك بەسەر هەبوونی پڕێکی زۆر لە پارەی نەقدی لەلایاندا تێناپەڕێت، ئەمما خاوەن پارەکانی تر، یان ئەوانەی کە ئاژەڵ داری دەکەن، یان بوارەکانی تر کەوا زەکاتی تیادایە، ئەوانیش بەئاسانی دەتوانن خەباتی کارکردن بگوێزنەوە بۆ ئەم بوارەی کە باسی دەکەین وبەم شێوە کەس زەکاتی لەسەر نامێنێ، ئەمەش لەگەڵ مەبەستەکانی شەریعەتدا ناگونجێ .

بەڵام خۆش بەختانە زۆرێك لەدەوڵەمەندانی ئەم کوردستانەی خۆمان من بۆ خۆم ئاگادارم بەرپرچی ئەم بۆچوونەیان داوەتەوە بەبێ ئەوەی زانستێکی ئەوتۆیان هەبێت ئەوە نەبێت، کە ئیسلام زەکاتی فەرز کردووتە سەر دەوڵەمەندان بۆ هەژاران وبوارەکانی تری سەرف کردنی زەکات .

وەلەبەر ئەوەی ئەم مەسەلە وەکو زانا یان باسیان لێوە کردووە (معلوم

---

(١) پروانە (وبل الغمام على شفاء الاوام) الشوكاني تحقيق محمد صبحي حسن الحلاق) ل ٧٢ . (محمد صبحي حسن الحلاق) ل ٧٢ .

من الدين بالضرورة) واتە: ئاشکرایە لەدیندا وپێویستی نییە بەبەڵگە هێنانەوە هەر بۆیە زانایان لەهەموو سەردەمەکانی ئیسلام بەبێ ناکۆکی بەسەریدا تێپەڕیون تا ئەو کاتەی کە (ظاهری) کان بۆچوونە نامۆکەی خۆیان ئاشکرا کرد، ئیدی وا پێویستی کرد زانا یان بەرپەرچیان بدەنەوە پوختەی ئەم بەشەش لەباسەکەماندا ئەوەیە: کەئەگەر (ئێمە زەکاتی ماڵی بازرگانی نەهێڵین وپەکی بخەین، لەکاتێکدا کە بازرگانی گرنگترین دەستکەوتە ئابوریەکانە لەم سەردەمەدا، بەوشێوازە هەژاران بێبەش دەکەین، وە من دڵنیاشم کە بازرگانە موسڵمانەکان زەکات بەو شێوەیەی کە داوایان لێ کراوە لەشەرعدا دەری ناهێنن، چونکە ئەگەر بەو شێوەیە دەربکرایە (هەژار) نەدەبینرا لە جیهانی ئیسلامیدا) [١]

(١) (اختيارات ابن قدامة الفقهية فی اشهر المسائل الخلافية) د . علی بن سعيد الغامدی ل ٥٤٩ .

ڕووكەشێكان (الظاهرية) وزەكاتی بازرگانی

زانیمان كە زەكاتی بازرگانی واجبێكی شەرعییە. بەبەڵگەی چەند فەرموودەیەكی پێغەمبەری (صلی الله عليه وسلم)، وچەند شوێنەوارێكی هاوەڵان ورێككەوتنیان بەبێ ئەوەی نەیارێك هەبوبێت، هەروەها بەبەڵگەی تێكڕای زانایانی پێشینان ودواییینیان. جا با بزانین یەكەم كەس كێ بوو ئەم مەسەلەیەیووروژاندن وجاڕی ئەوەی دا كە ماڵی بازرگانی زەكاتی تێدا نییە؟

لە ڕاستیدا ئەم لادانە لە بناغەوە دەدرێتە پاڵ زانایەك كەناوی (داود بن علی بن خلف)ە، وەبەلادانەكەشی لە بۆچوونی سەرجەم زانایان، زەمینەی خۆش كرد بۆ (ابن حزم) كە دوای زیاتر لە (١٠٠) ساڵ هات ولەسەر قسەكانی (داود) ڕێڕەوەكەی خۆی بنیات نا .

داودی كوڕی عەلی لە ساڵی (٢٠٢)ی كۆچی لەدایك بووە، بەبنچینە لە (ئەصفەهان) بووە، لە (بەغداد) پەروەردە بووە وزانستی وەرگرتووە وگوێی لە زۆر زانا وفەرموودەناس گرتووە كۆچی كردووە بۆ (نیسابور) بۆ وەرگرتنی زانستی تەفسیر وفەرموودە لە (ئیسحاقی كوڕی ڕاهەویهەوە)، دواتر گەڕاوەتەوە بۆ بەغداد سەرگەرمی زانستی (فقه) بووە بەڵام لە تێگەیشتنی فەرموودەدا لەدەقەكان بەهیچ شێوەیەك لاینەداوە بۆ هیچ واتایەكی تر دەقەكە هەڵیبگرێت، (داود) زانستێكی زۆری هەبوو، بەڵام سەرەڕای لێهاتووی لە فەرموودەناسیدا وزیرەكی وتەقوای، كە تەنانەت دیاریشی وەرنەدەگرت لەبەرپرسان سەرەڕای دەست كورتی ونەداری، (داود) لەگەڵ ئەم هەموو سیفەتانەی كە هەیبوو، زانایان وفەرموودەناسان نەفرەتیان لێ دەكرد وخۆیان لێ بەدوور

دەگرت، ئەوەش لەبەر چەند هۆیەك لەوانە:

١ـ لەبەر ئەوەی تەنها ڕواڵەتی دەقەكانی وەردەگرت وهیچی تر .

٢ـ زۆر توند وتیژ بوو، هەیبەتی بۆ كەس دانەدەنا تەنانەت (الخطیب البغدادی) دەگێڕێتەوە: كەبەڕەقی بەرپرچی (اسحاق بن راهویة)ی داوەتەوە، كە كەس نە پێش ئەو ونە دوای ئەو لە ڕوویدا نەوەستاوە ئەوەندە بەهەیبەت بووە .

٣ـ دژایەتی لاسایی كردنەوە (تقلید)ی دەكرد ودەرگای كۆشش (اجتهاد)ی لەسەر پشت كردبوەوە، تا گەیشتە ئەوەی خەڵكی لە خۆیانەوە لە دیندا قسەیان دەكرد .

٤ـ باوەڕی وابوو قورئان دروست كراوە (مخلوق) ئەوەش لادانێكی ئاشكرا بوو لە بیروباوەڕی ئەهلی سوننەت وجەماعەت، هەر بۆیە ئەحمەدی كوڕی حەمبەل بەهیـچ شێوەیەك ڕازی نەدەبوو پێشوازی لـە (داود) بكات وچاوی پێبكەوێت. سەرەڕای هەوڵی زۆری (داود) بۆ ئەو چاوپێكەوتنە لەڕێگەی عەبدوڵڵای كوڕی ئەحمەدەوە .

لە ساڵی (٢٧٠) ك وەفاتی كردووە ولەناو ماڵەكەی خۆیدا ناشتیان.

پێشەوا (ابن كثیر) دەربارەی ڕێڕەوە كورت بینەكەی دەڵێت: (داود) لەزانا بەناوبانگەكان بوو، بەڵام ئابڵۆقەی خۆی دابوو بەوەی كە پێواندن (قیاس)ی بۆ دەقەكان بەكار نەدەهێنا، بۆیە بیری تەسك بوو لە زۆرێك لە باسەكانی (فقه)دا، بەهۆی ئەوەشەوە ناچار بوو هەندێ بۆچوونی ڕووكەشی هەبێت لەبەر ئەوەی تەنها تەماشای خودی دەقەكانی دەكرد بەبێ تێگەیشتنێكی وورد بۆ ماناكانی [١]

---

(١) دەربارەی ژیانی (داود بن علی) پروانە: الخطیب البغدادی (تاریخ بغداد) ب ٨ ل

ڕێڕەوی (ظاهری) داود، هۆكاری خۆڕاگرتنی تیادا نەبوو وە تووشی ئەگەری تووانەوەش دەبوو، ئەگەر (ابن حزم) نەبوایەكە فووی كردە ژیلەمۆی خامۆشی ڕێڕەوەكەیدا، تەنانەت واتەی نەبوونی زەكات لە بازرگانیدا، كە لە بنچینەوە لە زاری (داود)ەوە دوونیای بینی، پێش (ابن حزم)یش كەس گرنگی بەو ووتەیە نەدەدا، بەڵكو وەكو نەیارێكیش نەدەژمێردرا وئیجماع هەر ئیجماع بووە سەرەڕای ناكۆكی (داود) .

شایەنی باسیشە كە (ابن حزم) زانایەكی پایە بەرز بووە وناوبانگی زانستی بەهەموو لایەكدا بڵاوبووە، لەساڵی (٣٨٤) ك لەدایك بووە ولە ساڵی (٤٥٦) ك وەفاتی كردووە، باوكی وەزیر بووە لەسەردەمی ئومەوێكاندا لە ئەندەلوس ودواتر خۆیشی بووەتە وەزیر، بەڵام لەبەر خاتری زانست دەستی لەو پلەو پایە هەڵگرتووەو خۆی بۆ زانستە ئیسلامێكان یەكلا كردۆتەوە.

(ابن حزم) دوای ئەوەی لەزۆربەی زانیاریە ئیسلامێكان گەیشتە ئاستێكی بەرز، ڕووی كردە فقهی (الظاهری) وڕێڕەوی (داود)ی بەتێرو تەسەل وەرگرت، لەگەڵ ئەوەشدا بەڕەهایی لاسایی (تقلید) مامۆستاكەی نەدەكرد، بەڵكو لە چەند مەسەلەیەكدا لەگەڵیدا ناكۆك بووە، وەكو بیدعەی دروست كراوی قورئان (خلق القران) كە بۆچووەنی وەكو مامۆستاكەی نەبووە، بەڵكو دەیووت قورئان قسەو زانینی خوایە لە ڕوی ڕاستییەوە .

ڕێبازی لە دەقە شەرعییەكاندا پشت بەستن بوو بە ڕووكەشی ئەو

٣٧٣، (البداية والنهاية) ابن كثير ب ١١ ل ٥٦، مناهج الاجتهاد فی الاسلام محمد سلام مدكور ل ٧٠٣ـ ٧١٢

دەقانە. بۆ نمونە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموێت: (الثيب احق بنفسها من وليها، والبكر تستأذن في نفسها واذنها صماتها) [١]

واتە بێوەژن مافی خۆ بەشوودانی هەیە زیاتر لەخاوەنەكەی، كچی عازەبیش داوای ڕەزامەندی لێ دەكرێت، ڕەزامەندیش لە بێدەنگ بوونیایەتی.

زۆر ئاشكرایە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) هەستی كچانی ڕاگرتووە نەوەك شەرم بكەن ونەتوانن ڕازی بوون دەربڕن.. بۆیە بێدەنگ بوونیان نیشانەی ڕەزامەندییانە بەڵام (ابن حزم) لەبەر ئەوەی تەنها سەیری ڕووكەشی دەقەكە دەكات دەڵێت: (لا يصح ان تزوج الا بالصمات) واتە: شو كردنەكەی تەواو نییە لە ڕووی شەرعەوە ئەگەر بەدەم بڵێت ڕازیم!! بەڵكو دەبێت بێ دەنگ بێت لەبەر دەقی فەرموودەكە: (ابن قيم الجوزية) بەرانبەر ئەم تێگەیشتنە نامۆیە تەنها ئەوەندە دەڵێت: (وهذا هو اللائق بظاهريته) [٢] واتە: ئەم تێگەیشتنە گونجاوە لەگەڵ كەسێكی ڕووكەشی وەكو (ابن حزم) دا .

ئەو سەرەڕای ئەوەی بەم ئەندازە (ظاهری) بوو لە (فقه) دا، لەباسی ناوو سیفاتەكانی خوای گەورە بە پێچەوانەوە ڕووكەشی دەقەكانی وەرنەدەگرت و(تاويل)ی دەكرد، تەنانەت زانایەكی هاوچەرخی گەورە وەكو شێخ (محمد ناصرالدين الالبانی) خوا لێی خۆش بێت دەربارەی دەڵێت: (هو فی الصفات جهمی جلد).

---

(١) شەش پێشەواكان ـ بخاری نەبێت ـ ئەم فەرموودەیان لە (ابن عباس)ەوە گێڕاوەتەوە .

(٢) پڕوانە (زاد المعاد ..) ب ٤ ل ٢

ڕاوبۆچوونی (داود) و (ابن حزم) وشوێنكەوتوانیان، دەربارەی نەبوونی زەكات لەماڵی بازرگانیدا، لە ڕێگەی چەند شوبهەو گومانێكەوە بۆیان دروست بووە، وەكو:

١ـ فەرموودەیەكی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) كە بوخاری وموسلیم دەیگێڕنەوە، دەفەرموێت: (ليس على المسلم فى عبده ولا فرسة صدقة) واتە: زەكات نییە لە كۆیلە وئەسپی هیچ مووسڵمانێكدا، لەگەڵ فەرموودەیەكی تریش كە هەر ئەم مەعنا دەگەیەنێت.

ڕووكەشی ئەم فەرموودەیە وا دەنوێنێ كەئەو دوو جۆرە لە هەموو كاتێكدا زەكاتی تێدا نییە، چی بۆ سواری بێت یان بۆ بازرگانی .

جەماوەری زانایان وەڵامیان بەرامبەر ئەم گومانە وابووە كە ئەگەر بەووردی سەیری خودی فەرموودەكە بكەیت ئەوەت بۆ دەردەكەوێت كەمەبەستی كۆیلەیەكە بۆ خزمەت بێت وئەسپێكە بۆ سواری بێت، واتە بۆ سوودی كەسێتی نك بازرگانی، هەرچی شتێكیش وابێت بە بۆچوونی هەموو زانایان زەكاتی لەسەر نییە.

٢ـ هەروەها ووتویانە (الاصل فى مال المسلم الحرمة) واتە لە بنچینەوە ماڵی موسڵمان قەدەغە كراوە وپارێزراوە لە دەست درێژی. چۆن دەبێت لەماڵەكانیان وەربگرین بەبێ هیچ بەڵگەیەك لە قورئان وسوننەتدا .

وەڵامیش ئەوەیە لەسەر ئەم خاڵە، زۆر ئایەت هەیە بەگشتی لەهەموو ماڵێكدا زەكاتی دەست نیشان كردووە ئەمە جگە لەو بەڵگە تایبەتانەی زەكات لە ماڵی بازرگانیدا واجب دەكەن، ئەمجا قسەی هاوەڵانی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) لەوبارەوە و(اجماع)ی سەرجەم ئەهلی عیلم وئەو فەرموودەی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) كە

(سمرة بن جندب) دەگێڕێتەوە و (ابو داود والمنذری) بێدەنگ بوونە دەربارەی ئەویش (حسن) زانینی فەرموودەکەیە، (ابن عبدالبر)یش هەر بە (حسن)ی زانیوە وە شێخ (احمد شاكر) یش بەرپەرچی (ابن حزم)ی داوەتەوە وووتویەتی ڕاوی فەرموودەكان جێگەی ممتمانەن ووەكو (ابن حبان) لە متمانە پێکراوەکاندا باسیان کردووە ئەمجا ئەو فەرموودەیەی (ابو ذری الغفاری) گێراویەتییەوە و (سەنەدەکەی) شی صحیحە وەکو (الحاکم النیسابوری) فەرموویەتی (ابن حجر العسقلانی) پشتگیری لێ کردووە .

ئەمانەی باسمان کرد بەڵگە سەرەکییەکانی ڕووکەشێکانە بۆ ڕەت کردنەوەی واجبی دەرکردنی زەکات لەماڵی بازرگانیدا ئەوانەی کە دوای (ابن حزم) هاتوون ـ سەرەڕای کەمییان ـ هەمان قسەکانی ئەویان پیت بەپیت دووبارە کردۆتەوە وکەسیشیان بێگومان هێندەی (ابن حزم) زانستیان نییە .

پاش کۆچی دوایی (ابن حزم) بە زیاتر لە (٧٠٠) ساڵ زانایەکی تری بەناوبانگ وگەورە هاتوو پشتگیری تەواوی خۆی دەرپڕی بۆ بۆچوونەکانی (ابن حزم) دەربارەی زەکاتی بازرگانی. ئەو زانایەش پێشەوا (محمد بن علی الشوکانی) بوو:

ئەم زانایە لەناوچەی (هجرة شوکان) لەیەن لەدایك بووە، ولە (صنعاء) پەروەردە بووە. دواتر بووەتە قاضی لەوێ وکۆچی دوایی کردووە لەهەمان جێگا لە ساڵی (١٢٥٠) ك خاوەنی چەندین کتێبی بەسوودە لەوانە (نیل الاوطار) و(فتح القدیر) و (ارشاد الفحول) بۆچوونەکەی شەوکانیش لە کتێبی (الدرر البهیة) بریتیە لەپشت گیری وشوێن کەوتنی تەواوی (ابن

حزم) وەکو چۆن (صديق حسن خان) کە قوتابی شەوکانی بووە، هەمان قسەکانی مامۆستاکەی دووبارە کردۆتەوە لە کتێبی (الروضة الندية) ب ١ لا ١٩٢ ـ ١٩٣ بێگومان کە ئیمامی شەوکانی زانایەکی بەرزەو نوسینەکانی لە چڵەپۆپەی نوسینی سەردەمی خۆیدا دێن .

ووتەی واجب نەبوونی زەکات لە بازرگانی جگە لە ڕووکەشێکان (الظاهرية) ودوای ئەوان (شوکانی وصديق حسن خان) کەسێکی تری متمانە پێکراو ئەو بۆچوونەی نەبووە لە ڕابردوودا ئەوە نەبێت کە یەکێك لە زانایانی ئەم سەردەمە پشت گیری بۆچوونی (ابن حزم) دەکات وووتویەتی لەوە دەچێت (عطاء بن ابي رباح)یش هەر زەکاتی بەواجب نەزانی بێت لە ماڵی بازرگانیدا لە درێژایی مێژووی ئیسلامیدا جگە لەمانەی باسمان کرد ـ شیعەکانیش هەمان بیرو بۆچوونیان بووە لەم بارەوە، ئەگەرچی ئەوان لەلایەکی ترەوە (خمس) پێنج یەکیان واجب کردووە ئەمەش کە گوترا پێشتر وەکو بەڵگە وەڵامی ڕووکەشێکان دەشێت لەهەمان کاتدا بۆ بەرپەچدانەوەی شیعەکانیش لەم بارەوە.

زانا هاوچەرخەکان وزەکاتی بازرگانی

باسی زەکات بەگشتی، لەبەر ئەوەی پەیوەستە بە شەرعەوە بەشێوەیەکی ڕاستەوخۆ، هەموو باسەکانی بە دەقی قورئان وفەرموودە پراو نەتەوە، ئەویش پێویستی بە ڕوونکردنەوە وشیکردنەوە بووە لەسەر دەمی هاوەڵان وشوێنکەوتووانیان دا ئەنجام دراوە، بۆیە کەس بۆی نییە لەو بارەوە پێشنیار بکات یان بە ڕیار بدات، مەگەر کەسێك سیفەتی لادەر بۆ خۆی مسۆگەر بکات ئەنجا بەپێچەوانەی دەقە شەرعییەکان ویەکدەنگی زانایان ـ بە تایبەتی سێ سەدە پڕ خەیرەکە ـ هیچ قسەیەك

بكات. زانایانی ئەم سەردەمە، وەكو درێژە دانێك بە ڕێبازی ئەهلی سوننەت وجەماوەری زانایان، بەهەمان شێوە یەكدەنگ وبەكۆی ڕا ووتویانە، ماڵی بازرگانی دەبێت زەكاتی دەربكرێت بێ جیاوازی لەگەڵ بەشەكانی تردا، (ئاڵتون وزیو، وكشتوكاڵ وئاژەڵ) .

چونكە ڕێی تێناچێت ئوممەتی (محمد) (صلى الله عليه وسلم)، هەموویان لەسەر هەڵەو نەپێكان ـ لە هەموو سەردەمەكاندا ـ هەر یەكڕا وهاو بۆ چوون بن، وەیەكێك لە نیشانەكانی بەزەیی خواو كەرامەتی بۆ ئەم ئەممەتە ئەوەیە، لەسەر هەڵە كۆیانناكاتەوە. (يسير بن عمر)ە وە هاتووە فەرموویەتی، گوێم لە (ابو مسعود)ی هاوەڵی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) بوو دەیفەرموو: (عليكم با لجماعة، فان الله لا يجمع امة محمد (صلى الله عليه وسلم) على الظلالة) [(١)] .

واتە: یوسەیری كوری عەمر ووتویەتی گوێم لە (ابو مسعود بوو دەیفەرموو: خۆتان پابەندكەن بە كۆمەڵەوە چونە خوای پەروەردگار ئوممەتی محمد (صلى الله عليه وسلم) لەسەر هەڵەو گومڕایی كۆ ناكاتەوە. لەم سەردەمەی خۆماندا، چەند كەسێك بوونە پشتگیری بۆ چوونەكەی (ابن حزم) بكەن، بەناو بانگترین ئەو كەسانەی مامۆستای فەرمووده ناس شێخ (محمد الدين الالبانی) بووە ـ ڕەحمەتی خوای لێبێت ـ لێرەدا بە پێویستی دەزانم بڵێم، كە گومانی تێدا نییە شێخ

---

(١) ئەم شوێنەوارە (ابن بی عاصم) لە كتێبی (السنة) گێڕاویەتییەوە (٤٨/١ ژمارە ٨٥) ــــ شێخ ئەلبانی بە دوایدا ووتویەتی (اسناده جيد موقوف رجاله رجال الشيخين) واتە: (اسناد)ە كەی چاكە، قسەی (ابومسعود)ە وپیاوانی سەنەدەكە هەمان پیاوانی ســـەنەدەكانی بوخـــاری وموسلم ن، هەروەهـــا (الطبرانی) و (ابن ابی شيبة) ئەم شوێنەوارەیان گێڕاوەتەوە .

ئەلبانی زانایەکی پایە بەرزە ولە بواری فەرموودەدا وخزمەتی زۆری کردووە، بەڵام ڕێزو خۆشەویستی ئێمە بۆ ئەو زانایە نابێت وامان لێ بکات دەمارگیری مان هەبێت بۆی ووا بزانین هەڵەی لێ ناوەشێتەوە، وەکو هەندێ کەس بەزمانی حاڵ وا دەڵێن وا گومان دەبەن (١) .

لەم مەسەلەیەشدا شێخ ناصر هیچی تازەی نەوتووە، بەڵکو هەمان قسەکانی (داود وابن حزم)ی دووپات کردۆتەوە لەگەڵ ئەو زیادانەی شەوکانی وصدیق خان خستویانەتە سەر قسەکانی ئەو دووناو براوە. شێخ لە کتێبی (تمام المنة فی التعلق علی فقه السنة) دەڵێت: (لە ڕاستیدا ووتەی هەبوونی زەکات لە ماڵی بازرگانیدا هیچ بەڵگەیەکی لەسەر نییە لەکتاب وسوننەت، واتە: مرۆڤ لە بنچینەوە بێتاوانە وهیچی لەسەر نییە کە ئەو فەرموودەی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) پشتگیری لێ دەکات کە دەفەرموێت لە ووتاری (حجة الوداع) دا: (فان دماءکم واموالکم، واعراضکم وابشارکم علیکم حرام، کحرمة یومکم هذا، في شهر کم هذا في بلدکم هذا، هل بلغت ؟ اللهم فاشهد ...) واتە: خوێنتان، ماڵتان، ناموستان حرامە لە نێوانی خۆتاندا وەکو حەرامی ئەم ڕۆژە لەم مانگە دا، لەم ناوچەیەی ئێوە، ئایا ئاگادارم کردنەوە، پەروەردگار شایەت بە. بنەمایەکی ئەو تۆش واتە: (البراءة الاصلیة) ئاسان نییە هەڵوەشاندنەوەی، یان هیچ نەبێت تایبەت کردنی بە هەندێ شوێنەواری هاوەڵان با (صحیح)یش بێت، وەکو ئەو فەرموودەی عەبدوڵڵای کوری

(١) لە زنجیرەی (زانایان وبانگخوازانی سەردەم) پاش دەرچوونی ژیانی (ابن باز) ئێستا بەشی دووەممان ئامادەیە بۆ چاپ، کە دەربارەی شێخ ئەلبانییە بەناوونیشانی (محمد ناصر الدین الالبانی لە نێوان بەرز کردنەوەی قوتابیان ورەخنەی نەیاران) .

عومەر كە دەفەرموێت: (ليس فى العروض زكاة الا ما كان للتجارة) واتە: هيچ ماڵێك زەكاتى تێدا نييە مەگەر بۆ بازرگانى بێت، ئەو شوێنەوارە ئيمامى (شافيعى) دەگێڕێتەوە لە كتێبى (الام) بە (سند) ێكى (صحيح) وە لەگەڵ ئەوەشدا ئەمە قسەى پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) نييە وقسەى يەكێكە لە هاوەڵانى، جگە لەوە باسى (نصاب) يشى تێدا نييە، يان بەو زەكاتى ڕەها (مطلق) لێك بدرێتەوە وپەيوەست نەبێت بە پڕ وبەكاتەوە، بەڵكو ئەوەندەى كە خاوەنەكەى پێى خۆش بێت، بەو شێوەيش ئەو ئايەتە دەيگێڕێتەوە كە بەگشتى باسى زەكات دەكات وەكو: (يا ايها الذين آمنوا انفقوا مما رزقناكم) و (وآتوا حقه يوم حصاده) هەروەها وەكو ئەو فەرموودانەى پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) كە دەفەرموێت: (ما من يوم يصبح العبد فيه الا ملكان ينزلان فيقول احد هما: اللهم اعط منفق خلفا، ويقول الأخر: اللهم اعط ممسك تلفا).

وەئەم فەرموودەيەش بوخارى ومسليم دەيگێڕنەوە.

دواى ئەوە شێخ (ناصر) بەشێوەيەكى ڕاستەو خۆ دوو بەڵگەى تر لە (عطاء بن ابي رباح)ەوە دەگێڕێتەوە كە ووتويەتى زەكات لە ماڵى بازرگانى دانييە، مەگەر بفرۆشرێت ولە نرخەكەيدا هەبێت... ئەمجا لە (ابو عبيد)ە وە دەگێڕێتەوە كە فەرموويەتى: (قد حكى عن بعض الفقهاء انه لا زكاة فى التجارة) [١] .

---

(١) لەم بارەوە دەكرێت چوار تێبينى تۆمار بكرێت:

١- ووشەى (حكى) واتە دەگێرنەوە، لاى زانايان پێى دەگوترێت: (صيغة تمريض) واتە شتێك گومانى تێدا بێت ئەو جۆرە ووشانەى بۆ بەكاردێت وەكو (حكى، روى، قيل) وەكو ئاشكرايە

٢- ووشەى ((بعض الفقهاء)) نيشانەيە لەسەر كەمى ونامۆيى ئەوانەى كە ئەو بۆ

واتە: ابو عبید لە هەندێ لە زانایانەوە باسی کردووە کە ووتویانە زەکات نییە لەماڵی بازرگانیدا. شێخ (ئەلبانی) ش بە دووری دەگرێت کە مەبەستی (داود) بێت، چونکە لەو کاتەدا (ابو عبید) وەفاتی کردووە ئەو تەمەنی بست وچوار ساڵێك بووە [١] .

چۆن کەسێك لەو تەمەنەدا خیلافی باس دەکرێت لە کۆتایی دا دەڵێت: لەوانەیە مەبەستی (عطاء) بێت، تاکو دەگاتە ئەوەی دەڵێت:(ابن حزم) ئەم باسەی بەتێرو تەسەل کردووە ووتویەتی زەکات لەماڵی بازرگانیدا نییە، بەرپەرچی ئەوانەشی داوەتەوە کە ووتویانە تیایەتی... وە ڕەخنەی زانستـی ووردی لـێ گرتوون. بیخوێنـەرەوە (چونکە زۆر بەسـوودە) لە (المحلی) ٦/٢٣٣ـ ٢٤٠ .

پێش ئەوەی کۆتایش بەمەسەلەکە بهێنێ دەڵێت: لە وانەیە هەندێك بڵێن فەتوای واجب نەبوونی زەکات لە ماڵی بازرگانیدا، وونکردنی سوودی هەژارانی تیادا بێت لە ماڵی دەوڵەمەندان. وەڵامی ئەم قسەیەیش لە دوو ڕووەوە دەبێت:

١ـ هەموو شتێك بەدەستی خوایە، کەس بۆی نییە لە خۆیەوە شەرع دابنێ بەبێ مۆڵەت لەخواوە ((وربك یخلق ما یشاء ویختار، ما کان لهم

چوونەیان بووە .

٣- مەبەست لە ((بعض الفقهاء)) (داود) ە. چونکە نەزانراوە کەسی تر لە زانا گەورەکان ئەو بۆ چوونەیان هەبێت جگە لە (داود) لە بەر ئەوەی:

٤- (ابو عبید) خۆی، دەربارەی ئەو بۆچوونە ووتویەتی: ئەو لە قسەی ئەهلی عیلم نا ژمێردرێت بەلامانەوە وەکو خۆی فەرموویەتی لە کتێبی (الاموال) دا ل ٤٢٩ .

(١) ئیمامی شافیعی لە (١٥) ساڵیدا، موفتی مەککە لەو سەردەمەدا (مسلم بن خالد الزنجی) ئیجازەی فەتوای پێدراوە ولەو تەمەنەدا خەڵکی پرسیاریان لێ کردووە وئەویش فەتوای بۆ داون.

الخيرة، سبحانه وتعالى عما يشركون)) ئایا نابینی زانایان ڕێککەوتوون لەسەر ئەوەی سەوزی (خضراوات) زەکاتی تێدا نییە.

٢ـ ئەم قسەیە لەسەر کورت بینی بنیات نراوە، چونکە زەکات تەنها بۆ سوودی هەژاران نییە، وەکو خوای گەورە دەفەرموێت: (انما الصدقات للفقراء والمساكين والمؤلفة قلوبهم ...) کەوا بوو هەندێ بە فراوانی سەیری مەسەلەکە بکەین دەزانین کە باوەڕ بە هەبوونی زەکات لە ماڵی بازرگانیدا بەتاڵە ...) [(١)] .

ئەمانە بوون بەڵگەکانی شێخ ئەلبانی بە ئاسانیش تێبینی دەکرێت چەند لاوازن بەرامبەر بەڵگەکانی جەماوەری زانایان وچەند (تەکلیف)ی پێوە دیارە، وەڵامی هەندێ لەم قسانەی (شێخ) با هەواڵەی زانایەکی تری هاوچەرخ بکەین ئەویش شێخ (يوسف القرضاوى) یە، دەڵێت: (من باوەڕم نەدەکرد شێخ ئەم قسانە بکات، وام دەزانی هەندێك لە ناحەزانی پڕو پاگەندەی بۆ دەکەن بۆ ناشیرین کردنی لای خەڵکی، تاکو بە چاوی خۆم خوێندمەوە، بازرگانانی ئوممەت ئازاد دەکات لە زەکاتی سامانەکانیان، بەم فەتوایەیشی زۆر شتی پشت گوێ خستووە وڕووی لێ وەرگێڕاوە لەوانە، ئەو ئایەتانەی بەگشتی باسی مافی خوا دەکات لە هەموو ماڵێکدا وزەکاتی تیا واجب دەکات .

ـ لێکدانەوەی زانایانی (سلف) بۆ ئەم ئایەتە کە دەفەرموێت: (وانفقوا من طيبات ما كسبتم) کە مەبەست لە بازرگانییە .

ـ ئەو فەرموودەیەی کە لە (سمرة بن حندب) و (ابو ذر الغفارى)

---

(١) بڕوانە قسەکانی شێخ لە کتێبی (تمام المنة فى التعليق على فقه السنة) ٢٦٢ـ ٢٦٨ .

یەوە هاتووە، كە هەندێكیان (ابن عبد البر) و (ابن حجر العسقلانی) یە فەرموودەیەكی (حسن) یان زانیوە (ابو داود المنذری)یش لێیان بێ دەنگ بووە .

ـ ئەو شوێنەوارەی كە لە عومەر وكورەكەی و (ابن عباس) ەوە هاتووە لە واجب بوونی زەكات لە ماڵی بازرگانیدا بەبێ ئەوەی هیچ كەسێك لە هاوەڵانی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) ناكۆكییان لەسەری كردبێت .

ـ هەروەها هەندێ فەرموودە وشوێنەواری بە (ضعیف) داناوە كە زانایانی تر بە (صحیح) یان زانیوە لە وانە تەنانەت خودی (ابن حزم) ومامۆستا (احمد شاكر) .

ـ هەوڵی داوە گومان دروست بكات لە دەوری ئەو (اجماع)ە كە پێشەوایان (البغوی وابن المنذر وابو عبید والخطابی) باسیان كردووە. دەربارەی زەكاتی بازرگانی كە (واجب) ە، هەروەها پەنای بردووەتە بەر هەندێ بەڵگەی (متشابە) لە یەكچوو وەكو: (ان اموالكم ودماءكم....) ئەمە فەرموودەیەكە دەست درێژی لەسەر ماڵی خەڵكی ودزی وجەردەیی وستەم قەدەغە دەكات ئەمە لە كوێ وخاوێن كردنەوەی ئەوشتانە لە كوێ بە دەركردنی زەكات. هەروەها ئەم بەڵگانەی لەم بارەوە هاتوون لەسەر ڕوواڵەتەكەیان لای بردوون سەرەڕای ئەوەی كە خۆی بەلای ڕوواڵەتی دەقەدا مەیلی هەیە، وەكو ئەو فەرموودەیەی (ابن عمر) كە دەڵێت: مەبەستی لە زەكاتێكی ڕەها (مطلق)ە پەیوەست نییە بەكات وئەندازەوە، سەرەڕای ئەوەی كە ووشەی (الزكاة) ئەگەر بەبێ تایبەت كردنی بەشتێكەوە باس بكرێت وەكو لەو فەرموودەیەدا، تەنها مەبەست لە زەكاتە، پێش هەموو ئەمانەش مەسەلەیەكی گرنگی

تری پشت گوێ خستووه ئەویش ئەوەیە، شەریعەت هەندێ مەبەست (مقاصد)ی هەیە دەبێت ئاگاداری بین وجیاوازی ناکات لە نێوان دوو شتی لە یەکچوودا ولە نێوان دوو شتی جیاوازدا یەکسانی ناکات، شتێکی سەیریشە زەکات لەسەر جوتیارو خاوەن (حوشتر ومانگا وەمەڕ) واجب بێت ولەسەر خاوەنی سامانە بازرگانی کان واجب نەبێت. ئایا بازرگانەکان پێویستیان بە خاوێن کردنەوەی خۆیان ومالەکانیان نییە؟ ئایا داوایان لێ نەکراوە سوپاسی خوا بکەن لەسەر ئەو نیعمەتە ویارمەتی هەژاران وپەککەوتووان بدەن وهاوکاری بکەن لە بەرزکردنەوەی ئاینی ئیسلام وبانگەوازەکەی ودڵەکانی لەسەر یەکخەن وەکو غەیری خۆیان؟ ئایا گەنجینەی مووسڵمانان پێویستی بەو زەکاتە نییە؟

(شێخ) خۆی باسی ناڕەزایی دەرپرینی هەندێکی کردووە بەقسەیەکی لەو جۆرە، وەڵامیشی بە دوو شێوە داوەتەوە !

١ـ ووتویەتی: هەموو شتێك بەدەستی خوایە... ئەمەیش خۆ دەرباز کردنە لە وەڵام، لەبەر ئەوەی وادەگەیەنێت حوکمەکانی ئیسلام لە مەسەلە دارایی وئابووریێکاندا وشتی لەو جۆرە، ئەوەی کە پەرستش نەبێت، هۆیەکانی نازانرێت ودەشێت کە دژ بەیەك بن، شێخ لە زانایانەوە ئەوەشی باس کردووە کە ووتویانە سەوزی (خضراوات) زەکاتی تێدا نییە، ئەمەش وانییە چونکە (عمر بن العزیز وابو حنیفة وداود) لەوەدا زەکاتیان لە هەموو شتێکدا کە لە زەوی پرۆێت بەواجب زانیوە .

سەرگەورەی زانایانی (مالکی)ش لەسەر دەمی خۆیدا هەر لەسەر ئەم بۆ چوونە بووە لە باسی تەفسیری (واتوا حقه یوم حصاده) لە لێکدانەوەی فەرموودەی (فیما سقت السماء العرش) واتە: ئەوەی کە

ئاسمان ئاوی بدات دەیەكی تیادایە لە زەكات .

٢ـ شێخ پاساوی بۆ بازرگانەكان هێناوەتەوە كە زەكات نەدەن، كار كردن وبازرگانیان بەو پارانەوە سوودی زۆرترە بۆ كۆمەڵ ـ هەژارانیش لە ناو كۆمەڵدان ـ لەوەی كە پارەكانیان گەنجینە بێت وزەكاتی دەربكرێت، ووتویشێتی ئەمە زیاتر پسپۆڕانی ئابووری لێیحاڵی دەبن! ئەگەر ئەم قسەی شێخ وا بوایە دەبوو جوتیارانیش عەفو بكرایەن لە زەكات چونكە گەشە بە زەوی وپارەكەیان دەكەن بە ناشتن وكێڵان، سوودیش بەكۆمەڵیش دەگەیەنن، هەژارانیش لە كۆمەڵدان، هەروەها ئاژەڵ دارەكانیش چونكە بێگومان ئەوانیش سوود بەكۆمەڵ دەگەیەنن ... ئەو پسپۆڕانەش كە شێخ باسیان دەكات چاك دەزانن كە بازرگانەكان لەسەر تا سەری جیهاندا سەرانەو باجی زۆریان بەسەردا دەسەپێنرێت بۆ بەشداری كردنیان لە گەشە كردنی ووڵاتەكەیان وپاراستنی لە ئەستۆگرتنی دەست كورتەكانی، لەبەر ئەوەی ئەوانەی سوود لە كۆمەڵ وەردەگرن بە ڕاستەو خۆ وناڕاستەوخۆ، دەبێت كۆمەڵیش بە هرەمەند بێت لێیان، لەبەر ئەوەی هەموو دەست كەوتێك لەبەرانبەریدا باجێك هەیە. ئەگەر بێت وشارە بازرگانییە گەورەكان بەم فەتوایەی شێخ كار بكەن، بەشی هەژاران وقەرزاران و (فی سبیل الله) چی دەبێت لە ملیاراتی ئەوانە. لەو حاڵەتە هیچ ناكەوێتە سەر بازرگانەكانی (جدة ورياض وكويت ودبی وابوظبی والدوحة والمنامة و...) وڵاتانی تر، مەگەر كەمێك پارەی نەقدی بكەوێنە لایان وساڵی بەسەردا تێپەڕێت، یان هەر بڕە پارەیەك ـ كەم وزۆر ـ خۆیان حەز بكون بیدەن، لەوەشە ساڵان تێپەڕێت وئەوەندە پارەی نەقدییان نەكەوێتە لا زەكاتی تێدا بێت، چونكە ماڵێك دەڕوات

وجۆرێكی تر دێت، بەش خوراویش هەژار وشایستەكانە، ستەم لێ كراویش هەر ئیسلامە. چونكــە ئەو قسانە دەدرێتە پاڵ كتاب وسوننەت...) [١] .

ـ لەمەش سەیرتر ئەوەیە كە خودی شێخ، لە شوێنێكی تردا، كاتێك پرسیاری لێ دەكەن ئایا ئۆتۆمبیل زەكاتی لێ دەكەوێت دەڵێت: (أما من الناحية الشرعية، فالذين يقولون بوجوب الزكاة التي ذكرتها أنفا يوجبون على كل تاجر ان يحصي العروض التي عنده ويقومها، ثم يخرج من القيمة كما لو كانت نقدا: بالمئة ٢,٥ وهذا رئ اكثر العلماء) [٢] .

واتە: لەلایەنی شەرعییەوە ئەوانەی ئەو زەكاتە بە (واجب) دەزانن (واتە زەكاتی ماڵی بازرگانی) دەڵێن پێویستە لەسەر هەموو بازرگانێك ماڵەكانی بژمێرێت وبیكاتە پاەو زەكاتەكەی دەربكات هەروەكو چۆن پارەی نەقد وئاڵتون زەكاتی دەردەكرێت ٢،٥ ٠/٠ ئەمەش ڕای زۆرینەی زانایانە !!

ئەمجا باسی ڕێرەوی خۆی ورووكەشێكان (الظاهرية) دەكات ودەڵێت:

(أما المذهب الآخر، فهو لا يوجب هذا النوع من الزكاة لآنه ليس هناك نص في كتاب الله ولا في حديث رسول الله (صلى الله عليه وسلم) ولا في شئ من الآثار السلفية الصحيحة أن كل تاجر لا بد أن يقوم بضاعته ويخرج بالمئة ٢،٥ هذا مجرد رأي واجتهاد واستنباط قائم على مجرد القياس: ويختلف المقاس على المقيس عليه كل الأختلاف) [٣]

واتە: ئەمما ڕێرەوەكەی تر، ئەم جۆرە زەكاتە (واجب) ناكات، لەبەر ئەوەی

---

(١) بڕوانە (المراجعية فى العليا فى الاسلام للقران والسنة) ٢٥٠ـ ٢٥٦ .
(٢) بڕوانە (فتاوى الشيخ الالبانى ومقارنتها بفتاوى العلماء) ل ٣٦٦.
(٣) هەمان سەرچاوە ل ٣٦٦ .

دەقێك نییە لە قورئان وفەرموودەی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) یان شوێنەوارێكی (سافی) ڕاست بلێ پێویستە بازرگان سەری ساڵ ماڵە بازرگانێكانی مەزەندە بكات وزەكاتی دەربهێنێ ٠٢،٥/ ٠، ئەم قسەیە تەنها ڕایەكی پەتی وكۆشش (اجتهاد)ێكە لەسەر پێواندن (قياس) بنیاد نراوە، لە نێوان دوو شتدا كە زۆر لەیەك جیاوازن (مەبەستی پارەو ماڵی بازرگانییە)

لەم سەردەمەی خۆماندا نامۆترین فەتوا لە بواری ئابووری ئیسلامی دا بەرچاو كەوتووە ئەم فەتوایەی (شێخ) بوو، كە بەهۆی شوێن پێ هەڵگرتنی (ابن حزم)ە وە ڕوناكی بینی، بەو شێوازەش كەلێنێكی گەورە دروست بوو لە شێوەی تێكچوونی تێگەیشتن و (تصور) لای هەندێ لە مووسڵمانانی ئەم سەردەمە، بەتایبەتی ئەوانەی توانای لێكۆڵینەوەی زانستیان نییە یان حەز ناكەن بیكەن.! وە لەبەر ئەوەی بزوتنەوەی بازرگانی لەم سەردەمەدا زۆر چالاكە وقۆناغێكی (نەوعی) گەورەی پڕیوە، بۆیە هاوكات لەگەڵ بەرفراوانی كاری كڕین وفرۆشتن وسەرگەرمی زۆربەی خاوەن پارەكان پێوە، فەتواكەی شێخ بریتی بوو لە زەنگی ترسناكی لە زەمەنێكدا ـ وبەتایبەتی زەكات ـ لە لاوازیدایە. وە لەلایەكی ترەوە لەبەر ئەوەی شێخ (ناصر) قورسایی خۆی هەیە لە گۆرەپانی زانستی دا وخەڵكانێكی زۆر بە ئەوپەڕی متمانەوە تەماشای قسەكانی دەكەن بۆیە ـ لەڕاستیدا ـ لەتەواوی ڕێز لێنانمان بۆ زانایان (ابن حزم والشوكانی والالبانی) ئەوەیە، كەلەم بوارەدا قسەكانیان قبوڵ نەكەین، بەڵگو قسەی سەرجەم زانایانی ئوممەتی ئیسلام وەربگرین كە پێچەوانەی بۆچوونی ئەو كەسانە بوونە. بەوورد بوونەوەش لە مێژووی

زانستە ئیسلامییەکان دەبینین زانایان هەرچەند گەورە بوویێتن هەڵەیان هەر لێ وەشاوەتەوە، بۆیە نابێت بڵێن: فڵانە زانا چۆن دەبێت قسەی بەر پەرچ بدرێتەوە؟! چونکە تەنها پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) نەبێت، هەموو کەسێك هەڵەی لێدەوەشێتەوە ونابێت بەلامانەوە سەیر بێت، یان وابزانین ئەوە داگرتنە لە پلەو قەدری. بۆ نموونە: شێخ (عليش) کە موفتی هەموو (مالکـی) یەکان بووە لە سەرەتاکـانی ئەم سـەدە لە (میسردا)دا، فەتوای داهوە کە پارەی کاغەز (النقود الورقية) زەکاتی لێ ناکەوێت. لەبەر ئەوەی نە ئاڵتونە ونە زیوە ونە بە یەکێکیان دا پۆشراوە. بۆیە نەك زەکاتی تیادا نییە، بەڵکو (ربا) یشی تیادا ناژمێردرێت گەر مامەڵەی (فایز)ی پێ کرا [(١)] .

لەگەڵ ئەوەیشدا کە بێگومان ئەم پارە کاغەزانە هیچ جیاوازییەکیان نییە لەگەڵ ئاڵتون وزیودا، لەبەر ئەوەی هەرشتێك بەو دووانە دەکڕێت بەم پارانەش بەهەمان شێوە دەکڕێت. ئایا دەکرا هەندێ لە خۆشەویست وهەوا دارانی شێخ (عليش) بیانوتبایە ، خەڵکینە بۆتان نییە هیچ تێبینی یەك لەسەر مامۆستاکەمان تۆمار بکەن چونکە زانایەکی گەورەیە!! بێ گومان نەخێر، بەڵکو لە ڕۆشنایی قسەی زانایاندا، هەر کەسێك قسەی سەیر ونەگونجاو بکات لەگەڵ مەبەستەکانی شەریعەتدا، پێویستە بەر پەرچ بدرێتەوە، لە پارەی فەتوای ئەم ناوبراوەشەوە، ئەنجومەنی گەورە زانایانی شانەشینی عەرەبستانی (سعودی) بە زۆرینەی ڕا بڕیاریاندا کە پارەی کاغەز بە هەموو شێوەکانی زەکاتی تێدایە و (ربا) یشی تیادا

---

(١) لەبارەی ئەم فەتواوە، بڕوانە : (التبيان فى زكاة الاثمان) محمد حسنين مخلوف، هەروەها کتێبی (زكاة النقود الورقية المعاصرة) ل ٢١ـ ٤٩ د. محمود الخالدی.

دەژمێردرێت[١]

پوختەی ئەم بەشەی باسەكە مانیش ئەوەیە، زانایانی ئەم سەردەمە بەهەمان شێوە یەكڕا بوونە لەسەر واجب بوونی زەكاتی ماڵی بازرگانی ـ وەكو باسی هەندێ لەو زانایانەمان كرد ـ ئەوەشی كە زیاتر داكۆكی لەسەر نە بوونی زەكات كردەوە لە بازرگانیدا، تەنها شێخ (محمد ناصر الدين الالبانی) یە، ئەگەر كەسێكی تر هەبوو بێت یان سەر بە قوتابخانەی شێخ بووە، یان لەبەر ئەوەی كەسێكی ناودار نەبووە لە ئەهلی عیلم ئاوڕ لە قسەكەی نەدراوەتەوە .

(١) بڕوانە فەتواكە بە درێژی لە كتێبی (المبادئ الاقتصادية فی الاسلام) ل ١٤٧ـ١٥٠ د. علی عبدالرسول، بە وەرگرتن لە كتێبی (زكاة النقود الورقية المعاصرة) .

دووا ووته :

له دوای ئەم گەشته بەناو هەندێك لەسەر چاوه یەكان وقسەی زانایاندا، بەو ئەنجامه گەیشتین كه: زەكاتی سامانی بازرگانی،(العروض التجارية) (واجب)ه به ڕووكەشی ئایەتێك له قورئاندا به تایبەتب وچەندین ئایەتی تر كه بەگشتی مەسەله كه دەگرێتەوه، هەروەها به كۆمەڵه فەرمووده وشوێنەوارێك له پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) وهاوەڵانی ڕەزای خوایان لێ بێت، به تایبەتی عومەر وعەبدڵلای كوڕی و (ابن عباس) هەروەها بەڕەزای بوونی سەرجەم هاوەڵانی تر بەوەی كه نەیاریان تیانه بووه لەم بارەوه. له پاش ئەوانیش شوێنكه وتووانیان وئەوانەی دوای ئەوان هاتوون (اجماع) یان كردووه لەسەر (واجب) بوونی ئەم زەكاته، جگه له ڕووكەشی كان (الظاهرية) لەم بارەوه كەس ناكۆكی نەكردووه. وه زانایانی سەردەمیش لەسەر هەمان ڕێبازی پێشینان. یەكڕا بوونه لەسەر ئەم مەسەلەیه، جگه له شێخ (محمد ناصر الدين الالبانی) وكەسانی زۆر كەم لەسەر هەمان ڕێبازی (داود) و (ابن حزم الظاهری)ن .

هەروەها بەوەش گەیشتن كه فەتوای نەبوونی زەكات له سامانی بازرگانیدا، حاڵی نەبوونێكی ترسناكه بۆ واقیعی ئەم سەردەمه، وه زیانێكی گەورەیه بۆ ئابووری ئیسلامی له ڕێگەی بێ بەش كردنی هەژاران وبێ نەوایان وموجاهیدان... هتد له فراوانترین وگرنگترین بوارەكانی زەكات كه بازرگانییه .

لەم لێكۆڵینەوەدا یەكێ له مەبەستەكانم ئەوه نەبوو به دوای هەموو ڕاوبۆچوونی زانایان دا بچم وكۆیان بكەمەوه لێره، چونكه نووسینەكه بەو شێوازه تەشەنەی دەكرد ولەو سنوورەی بۆم دانابوو تێپەڕ دەبوو، بەڵكو

ئەوەندە بەس بوو كە بڵێم: لە ئەنجامی لێكۆڵینەوە وبە دوادا چوون بۆم دەركەوت هەموو زانایانی ئوممەتی ئیسلام بەكۆی ڕا لەسەر (واجب) بوونی زەكاتی ماڵی بازرگانی بوونە:ـ

لەوانەیە كەسێك بڵێت ـ ووتیشیان ـ كێ دەڵێت حەق بە زۆری دەناسرێت، مەگەر خوای گەورە نا فەرمووێت (واكثرهم للحق كارهون)!

ئەم قسەیەیش لەهەر ڕوانگەیەكەوە تەماشای بكەیت مایەی پەژارەیە، لەلایەكەوە ڕەتكردنەوەی یەكدەنگییە(اجماع)، لە لایەكیشەوە دەمارگیری [1].

وخۆشەویستی نابینایە بۆ هەندێكی كەم لە زانایان كە گومان وا دەبەن، (داود وابن حزم) كە (الظاهری)

بوونە، لەسەر حەق بوویێتی كە ماڵی بازرگانی تێدا نییە، وە هەموو زانایانی ئیسلام لەسەر هەڵە بن لە كۆن ونوێدا، ئەمەش لێ تێكەڵ بوون وداخستنی دەرگای بیركردنەوەی پێ دەگوترێت، پەنا دەگرین بە خوا لەو سیفەتانە.

ئێمە ئەوەی بەپێویستمان زانی بكرێت ـ لە چوار چێوەی توانای خۆماندا ـ ئەنجاممان دا لە كۆ كردنەوەی بەڵگەكانی زەكاتی بازرگانی وسەفەر بۆ چەندین شار بەدوای هەندێ سەرچاوەدا، لەبەر ئەوەی بانگەواز بۆ ئەم ئیسلامە ئەركی سەرشانی هەموو موسڵمانانە، ئەم فەتوایەیش ـ كە هەندێك بڵاوی دەكەنەوە ـ كەلێنێكە هەوڵ دەدرێت دروست بكرێت لە ناو زنجیرە كەلێنێكی تردا لەو بوارە جیا جیاكاندا.

---

(١) لەبارەی دەمارگیری، نووسینێكمان ـ بە عەرەبی ـ ئامادە یە بۆ چاپ بە ناوونیشانی (التعصب الاسلامی محاولة لتشخیص الخلل وایجاد الحل).

تکایشم وایە لای خوای گەورە بە کردەوەیەکی چاك لێمان قبوڵ بکات وبیکاتە قورسایی لە تەرازووی کردەوە کانماندا. ئەگەر هەر هەڵەو کەم وکورتییەکیش تیادا بێت، لەبەر ئەوەیە مرۆڤین وهەڵە لە سروشتماندایە هەر کەسێکیش لە هەر هەڵەیەك ئاگادارمان بکاتەوە بەسنگێکی فراوانەوە وەری دەگرین ـ انشا الله ـ و (سبحانك اللهم وبحمدك اشهد الا اله الا انت استغفرك واتوب اليك) .

ملخص البحث باللغة العربية

(الحمد لله الذي خلق السموات والأرض وجعل الظلمات والنور ثم الذين كفروا بربهم يعدلون وصلى الله على رسوله المبعوث رحمة للعالمين، الذي اوضح الحجة وابان المحجة وترك الامة على مثل البيضاء ليلها كنهارها لايزيغ عنها الا هالك) .. اما بعد:

فقد أعظم الله المنة على هذه البقعة من ارضه، أن أذن لنور الدعوة الأسلامية ان تبلغها، وهدى جموعا كثيرة من شبابها ليساهموا في تثبيت جدور الصحوة الأسلامية عليها والتي ضربت باطنابها في سائر المعمورة ومنها بفضل الله منطقتنا، ومما يبشر بغد مشرق يعز الله فيه اولياءه، ويذل فيه اعداءه، ان غالبية الشبيبة المسلمة ـ ههنا ـ يتخذون من طريق سلف هذه الأمة اللاحب نهجا يسيرون عليه، ومن كلامهم نبراسا يستضيؤن به، في زمن احلولك فيه الظلام وعظمت المحنة.

اما ما يخص موضوع البحث، فقد آلمني اني رأيت في السنوات الأخيرة فتوى، كانت قد تبنتها (الظاهرية) قديما، وبعض اهل العلم من المتأخرين والمعاصرين حديثا، مفادها، عدم وجود الزكاة في العروض التجارية، فاستبشر بذلك مجموعة من التجارة المسلمين هنا، وغدوا لا يحزجون زكاة أموالهم الطائلة متأثرين بما اشيع من ذلك الرأي المخالف لأجماع الأمة.

وقد تجشمت عناء تقصى كلام العلماء وأرائهم بهذا الصدد، وتعقبت المسألة من مظانها المعتبرة، فوجدت بحمدالله، قد تظافرت الادلة على وجوب الزكاة في العروض التجارية، وتوحدت كلمة العلماء من سلف هذه الأمة الصالحين والسائرين على نهجهم من الخلف على ذلك.

وقد حرصت ان اكتبه باللغة الكردية، قصدا ورغبة في تعميم الفائدة، كون كثير من الأكراد لا يجيدون اللغة العربية الفصحى بالصورة المطلوبة، هذا مع أنني اشربت حب العربية في قلبي منذ يفاعة اظفاري وكان ذلك من فضل الله علي، وفيما يلى اختصر محتوى هذه الرسالة ليكون تلخيصا ينوب عن الاصل:

بعد رجوعي الى كثير من المصادر الفقهية وغيرها ـ قديما وحديثا ـ والتي الحقت بآخر البحث قائمة باسمائها توصلت الى مايلى:

١ـ ان كثيرا من المفسرين وعلى رأسهم شيخهم الطبري قد فسروا قوله تعالى (ياايها الذين آمنوا أنفقوا من طيبات ما كسبتم) بالتجارة، وقد ورد ذلك عن (مجاهد) وغيره، كما ان الامام البخاري جعل احد ابواب صحيحة (باب زكاة الكسب والتجارة) مستدلا بهذه الآية الكريمة، مكتفيا بها دون ان يورد حديثا.

٢ـ ما أخرجه (ابو داود) و (الدار قطني) عن (سمرة بن الجندب) رضي الله عنه قوله: (كان رسول الله (صلى الله عليه وسلم) يأمرنا ان نخرج الصدقة مما نعده للبيع، وكذلك ما أخرجه (الحاكم والدار قطني والبيهقي)من حديث ابي ذر رضي الله عنه عن النبي (صلى الله عليه وسلم) انه قال (في الابل صدقتها، وفي الغنم صدقتها، وفي البز صدقته) وقد تعقبت اقوال المحدثين، او بعض طرقه، ويستدلون بها سلفا وخلفا، منهم قديما (الحاكم وابن عبد البر والنووي، وابن حجر العسقلاني) وخلف كثير، وسار على ذلك الغالبية العظمى من المعاصرين، منهم احمد شاكر الذي رد على (ابن حزم) في تضعيفه لبعض الرواة، والشيخ (ابن باز) الذي كثيرا ما يجتمع بما صح عن (ابي

داود) في وجوب زكاة العروض.

وقد نقل الامام النووي في كتاب (المجموع) اتفاق جميع الرواة على قراءة (البز) وهو متاع البيت في حديث ابي ذر (وفي البز صدقته) بالزاء وليس بالراء خلافا لمن اراد التشكيك في ذلك كون الكلمة تعني البرز

٣ـ ما رواه الشافعي واحمد وابو عبيد والدار القطني وابن ابي شيبة وسعيد بن منصور وعبد الرزاق، بعضهم عن ابي عمر وبن حماس وبعضهم عن غيره، أن والد عمر كان يبيع الادم والجعاب (الجلد والجفان) فمربه عمر بن الخطاب فقال له: اد زكاة مالك، فقال له: يا أمير المؤمنين انما هو الادم، قال قومه، ثم أخرج صدقته) كما نقل (ابو عبيد) بسند صحيح عن ابن عمر قوله: (ليس في العروض زكاة الا ما كان للتجارة) وقد صحيح الأئمة هذا الاثر بما فيهم الشيخين ابن حزم والالباني، وورد ذلك ايضا عن عبدالله بن عباس، قال ابن قدامة: (هذه قصة يشتهر مثلها ولم تنكر فيكون اجماعا) ولم يعرف ـ قط ـ احدا من الاصحاب خالف في هذا، فهو اجماع سكوتي كما نبه على ذلك الشيخ الشنقيطي.

٤ـ اجمع العلماء والأئمة في زمن التابعين وبعدهم على وجوب زكاة التجارة، وقد نقل الاجماع على هذا (ابن المنذر وابو عبيد والخطابي) وغيرهم، وممن ذكرهم النووي ممن اجمعوا على ذلك: عمر بن عبد العزيز والحسن وطاووس والنخعي والثوري والاوزاعي واسحق والفقهاء السبعة في المدينة والائمة الاربعة وغيرهم كثير، بل لم يعلم مخالف أصلا سوى ما كان من (داود الظاهري).

وقد اسهبت ـ بعض الاسهاب ـ في جمع ما تسنى لي من اراء العلماء والمحدثين وشراح الكتب على ذلك ـ دون ان اقصد الاستقصاء، خشية ان

تطول الرسالة اكثر مما قدرت لها ومن المتأخرين ركزت على رأي الامامين ابن القيم وشيخه ابن تيمية، الذي نقلت عنه قوله في القواعد النورانية ((وأئمة الأربعة وسائر الأئمة الا من شذ ـ متفقون على وجوبها في عروض التجارة سواء كان التاجر ..) اما اراء المعاصرين فوجدتها تستعصي على الجمع، لأنهم متبعون ومرددون لكلام السلف الصالح في هذه الموضوع، فهي لا تكاد تحصى لكثرتها وتظافرها، ولعدم مسيس الحاجة الى النقل عنهم كون الامر مسبوقا بالاجماع من اساسه، فقد اكتفيت بالاستنارة ببعض فتاوى العلامة (ابن باز)، ورأي الشيخ (محمد صالح العثمين)، ثم عرجت على اراء وشروحات مجموعة اخرى من المعاصرين كالمفسر الشنقيطي والشيخ سيد سابق والدكتور يوسف القرضاوي وغيرهم وبعد ان تم لي ما اردت ـ او ما اكتفيت به ـ من تعضيد رسالتي باراء وفتاوى اهل العلم من لدناجماع القرون الخيرية المفضلة والى يوم الناس هذا، أتيت على ذكر شئ من سيرة اول من شذ عن منهج العلماء، بقوله بعدم وجود الزكاة في العروض التجارية، وهو (داود بن على الظاهري) ت ٢٧٠ هـ وبينت ان منهجه كان مرفوضا من قبل العلماء، وانه علاوة على شذةذة واخذه بظواهر النصوص دون النصوص الاخرى توضيحا او تقييدا، واهماله لمقاصد الشريعة التي من اجلها شرعت بعض الاحكام وتجربه العامة على القول في دين الله من عند انفسهم عن طريق فتح باب الاجتهاد، فانه كان يقول بخلق القرآن ايضا، وهذا ما حدا بالعلماء والمحدثين في زمنه ان يتضروا منه ويعذروا المسلمين من شذوذة،حتى ان الامام (احمد) رفض لقاءه، رغم محاولات (داود) المتكررة لذلك، عن طريق صالح ابن الامام احمد، كما ذكرت ان مذهب (داود) ماكان له ان

يستمر أو بعض القبول لو أن (ابن حزم) ـ وكان عملاقا في العلم ـ قد نذر نفسه فنفخ في جذوته الخامدة، واكثر من الدفاع والمنافحة عن ارائه وبعث الظاهرية ـ من بعد موات ـ تارة اخرى بعد ان مررت على موقف الامام (محمد بن على الشوكاني) وتلميذه (صديق حسن خان القنوجي) مرور الكرام، حيث سارا على طريق (ابن حزم) في نفي زكاة العروض على وفاق تام.

وعمدت ـ أخر الامر ـ الى رأى أحد ابراز ـ ان لم يكن اوحد ـ العلماء المعتبرين في هذا العصر الذين ينكرون وجوب الزكاة في العروض والثروات التجارية وهو الشيخ (محمد ناصر الدين الالباني) فنقلت كلامه على وجه التفصيل من كتابه (تمام المنة في التعليق على فقه السنة) وأحلت الرد على كلامه الى معاصر له وهو عالم متخصص، هو الدكتور (يوسف القرضاوي) في كتابه (المرجعية العليا في الاسلام للكتاب والسنة) فأفاض في بيان مخالفة كلام الشيخ لظواهر الايات الامرة باخراج الزكاة من كل مال، وباغفاله لكثير من اراء السلف الذين فسروا قوله تعالى (ما كسبتم) بالتجارة، اضافة الى الاحاديث والاثار والاجماع المنعقد على وجوب زكاة التجارة، الذي اعرض عن الالتفات الى شئ من ذلك. الى أخر الرد الذي اثبته في موضعه من البحث. ولم يفتني أن انوه الى ان ردنا على الشيخ (ناصر) في هذا الموضوع، وغيره ان استدعى، على ضوء الادلة واقوال العلماء، ليس تقليلا من شأنه، ولا هو في ذاته بدع من الاعمال، لبديهة لا تقبل النقاش، وهي انحصار العصمة في كلام الله ورسول (صلى الله عليه وسلم)، وان البشر مهما علا مبلغ علمهم، واتسع افق تفكيرهم، فانهم معرضون للخطأ والزلل، وليسوا منزهين بحال

من الاحوال عن ذلك وان غلب على ظن بعض المحبين هذا المعنى، والعبرة بكثرة الحسنات.

وتكلمت من ضمن ما تكلمت عن (الاجماع) وانه ممكن الانعقاد، مع التأكيد على اهميته في حال غياب النصوص القطعية، وبينت ان اجماع امة محمد (صلى الله عليه وسلم) ـ فيه الرشاد، وعلى هذا دلت الاحاديث الموقوفة، بل والمرفوعة، كما عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قوله ((لا يجمع الله امتي على الظلالة ابا ويد الله على الجماعة))، واضافة الى ظواهر كثير من الايات، وقد آثرت ان اجعل ذلك تمهيدا لنفي امكان التفرد بالصوابية من قبل عدة من اهل العلم، هم اما من اهل الظاهر، او متبعون لهم حذو القذة بالقذة، ويكون مخالفوهم سلفا وخلفا قد ضلوا عن حق أبلج لم يفلح في حيازته وادراكه الا (داود الظاهري) وآحاد ممن رددوا كلماته، وكانت خلاصة ما ادى اليه البحث من نتيجة: ان الزكاة في العروض التجارية فيها الزكاة لأدلة كثيرة وضافية لا لبس فيها .

والحمد لله الذي بنعمته تتم الصالحات ......

وكتبه

ابو محمد احسان برهان الدين

٢٠٠١/١/٢٥

كردستان العراق / كلار

المصادر

١ـ فتح الباري شرح صحيح البخاري، ابن حجر العسقلاني، دار الفكر.

٢ـ المغني والشرح الكبير، ابن قدامة المقدسي، دار الفكر.

٣ـ الموطا، مالك بن أنس، احياء الكتب العربي، ١٩٥١.

٤ـ سنن النسائي، بشرح السيوطي وحاشية السندي، دار الفكر، ١٩٩٥.

٥ـ مجموع الفتاوى، لشيخ الاسلام أحمد بن تيمية، دار الجيل.

٦ـ القواعد النورانية الفقهية، أحمد بن تيمية، مكتب الشرق الجديد.

٧ـ الكافي في فقه الامام أحمد، ابن قدامة المقدسي، تحقيق: سليم يوسف، دار الفكر، ١٩٩٨.

٨ـ (العدة) حاشية الأمير الصنعاني على كتاب (احكام الأحكام) شرح عمدة لابن دقيق العيد، دار الكتب العلمية، ١٩٩٩.

٩ـ وبل الغمام على شفاء الأوام، محمد بن على الشوكاني، تحقيق: محمد صبحي حسن الحلاق، ابن تيمية، ١٤١٦هـ .

١٠ـ المجموع شرح المهذب، يحي بن شرف النووي.

١١ـ البداية والنهاية، ابن كثير، احياء التراث العربي، ١٩٩٧.

١٢ـ مجموع فتاوى سماحة الشيخ عبدالعزيز بن عبدالله بن باز، دار الوطن، ١٤١٦ هـ .

١٣ـ اضواء البيان في ايضاح القرآن محمد الامين الشنقيطي، دار أحياء التراث العربي، ١٩٩٨.

١٤ـ الفقه على المذاهب الاربعة، عبدالرحمن الجزيري.

١٥ـ كفاية الاخيار في حل غاية الاختصار، أبوبكر بن محمد الحصيني، دار الذخائر للمطبوعات.

١٦ـ زاد المعاد في هدى خير العباد، ابن قيم الجوزية، دار الفكر.

١٧ـ عارضة الاحوذي بشرح صحيح الترمذي، ابن العربي المالكي احياء التراث العربي، ١٩٩٥.

١٨ـ فقه السنة، سيد سابق، دار الفكر.

١٩ـ المفصل في احكام المرأة والبيت المسلم في الشريعة الاسلامية، د. عبدالكريم زيدان.

٢٠ـ فقه الزكاة، دراسة مقارنة لاحكامها وفلسفتها في ضوء الكتاب والسنة، مؤسسة الرسالة.

٢١ـ الفقه الاسلامي وادلته، أ د. وهبة الزحيلي، دار الكتب العلمية.

٢٢ـ اختيارات ابن قدامة الفقهية، في اشهر المسائل الخلافية، د. على بن سعيد الغامدي، دار طيبة، ١٤١٨ هـ .

٢٣ـ تمام المنة في التعليق على فقه السنة، محمد ناصر الدين الالباني، مكتبة الثقافة.

٢٤ـ فقه العبادات، حسن أيوب، مكتبة الشرق الجديد، ١٩٨٣.

٢٥ـ موسوعة فقه السلف (فقه عمر بن الخطاب)، د. محمد رواسي قلعةجي.

٢٦ـ المرجعية العليا في الاسلام للقرآن والسنة، د. يوسف القرضاوي مؤسسة الرسالة، ١٩٩٣.

٢٧ـ منهاج المسلم، ابوبكر الجزائري.

٢٨ـ تأريخ الفقه الاسلامي محمد على السايس، دار الكتب العلمية.

٢٩ـ فتاوى الشيخ الالباني ومقارنتها بفتاوى العلماء، عكاشة عبد المنان الطيبي، مكتبة التراث الاسلامي، ١٩٩٥.

٣٠ـ الاسلام، سعيد حوى، دار الكتب العلمية، ١٩٧٩.

٣١ـ مناهج الاجتهاد في الاسلام، محمد سلام مدكور، جامعة الكويت، ١٩٧٢.

٣٢ـ زكاة النقود الورقية المعاصرة، د. صلاح الخالدي، مكتبة الرسالة، .١٩٩٥

٣٣ـ (علوم الحديث، عبد الكريم زيدان وعبد القهار داود عبدالله، مطبعة عصام، بغداد، ١٩٨٨.

٣٤ـ أشراط الساعة، يوسف بن عبدالله بن يوسف الوابل، دار ابن الجوزي.

٣٥ـ اتحاف أهل الايمان بدروس شهر رمضان، د. صالح بن فوزان الفوزان، مطابع جامعة الامام محمد بن سعود الاسلامية، .١٩٧٩

٣٦ـ الجامع في طلب العلم الشريف، عبد القادر عبد العزيز.

٣٧ـ طبقات الفقهاء / الشيرازي، دار القلم.

٣٨ـ اغاثة للهان من مصائد الشيطان، ابن قيم الجوزية.

٣٩ـ دروس وفتاوى في الحرم الملكي، الشيخ محمد الصالح العثيمين، اعداد، بهاءالدين بن عبدالمنعم آل دحروج مكتبة الشمس، الرياض، ودار البشير للثقافة والعلوم الاسلامية، طنطا.

٤٠ـ فقه العبادات، الشيخ محمد صالح العثيمين. اعداد وتقديم، ا. د. عبدالله بن محمد بن أحمد الطيار.

٤١ـ المنجد في اللغة والاعراب، دار المشرق، ١٩٧٨.

پێرست

بابەت **لاپەڕە**

پێشەکی...٢
پێناسەی (العروض التجارية)...٨
بەڵگەکانی واجب بوونی زەکاتی ماڵی بازرگانی.....................٨
یەکەم: لە قورئاندا...٨
دووەم: لە سوننەتدا...١٠
سێیەم: یەکدەنگی هاوەڵانی پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم)
وتابیعێکان...١٢
چوارەم: بەڕێگەی پێواندن (قیاس)ەوە.............................٣٤
ڕووکەشێکان (الظاهرية) وزەکاتی بازرگانی.........................٤٠
زانا هاوچەرخەکان وزەکاتی بازرگانی.................................٤٦
دوا ووتە...٥٩
ملخص البحث باللغة العربية ٦٢
سەرچاوەکان...٦٨
پێرست..٧١